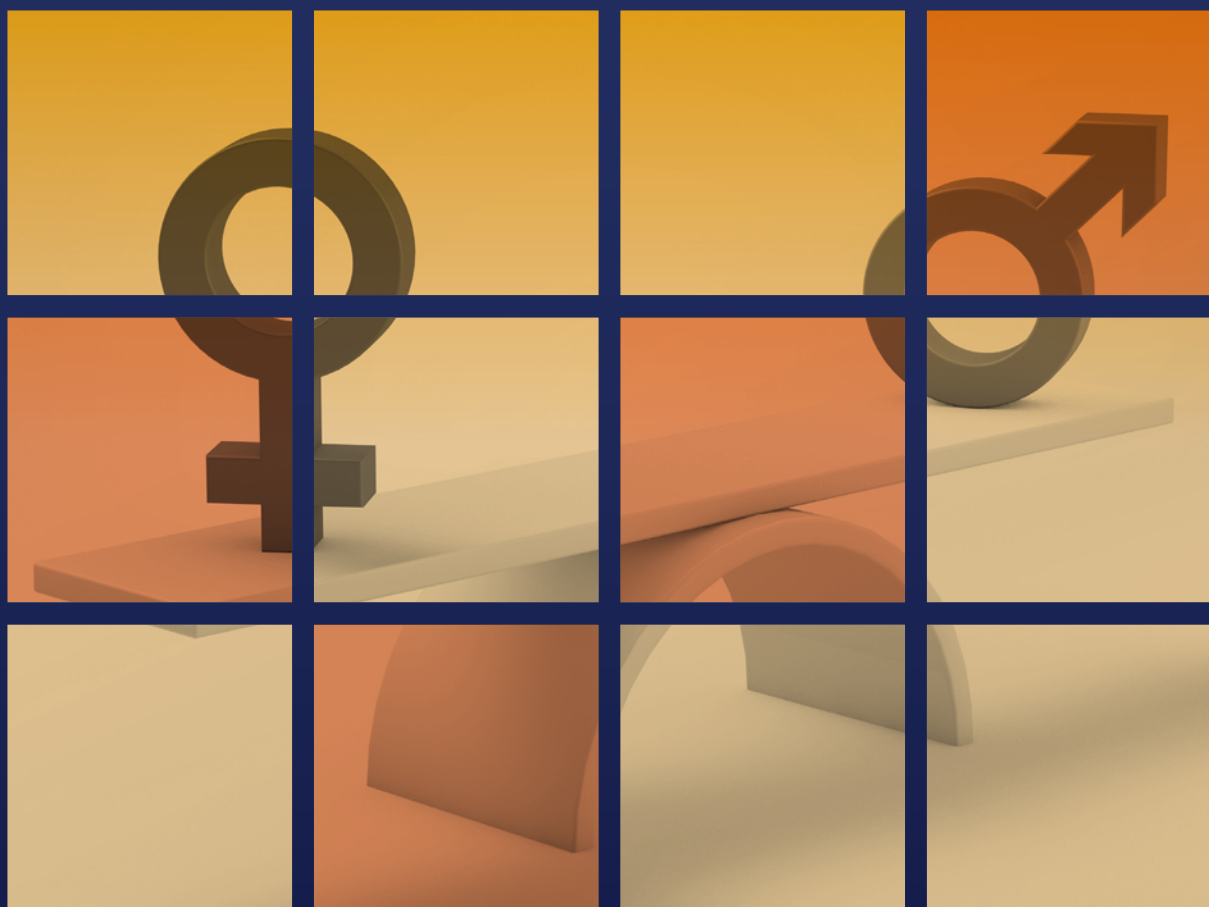

УПАТСТВО ЗА РЕВИЗИЈА НА

РОДОВА ЕДНАКВОСТ

УПАТСТВО ЗА РЕВИЗИЈА НА

РОДОВА ЕДНАКВОСТ

 Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

 Sweden
Sverige

 UN
WOMEN

Печатењето и дизајнот на ова упатство се поддржани во рамките на проектот на UN Women, "Промовирање родово одговорни политики и буџети: кон транспарентно, инклузивно и отчетно управување во Република Северна Македонија", финансиски поддржан од Швајцарија и Шведска.

Мислењата и ставовите изразени во оваа публикација се мислења и ставови на авторите и нужно не ги претставуваат мислењата и ставовите на UN Women, на Обединетите нации или на другите придружни организации.

Користена литература	4
1. ВОВЕД	6
1.1. ЦЕЛИ НА УПАТСТВОТО	6
1.2. ШТО Е РОДОВА ЕДНАКВОСТ?	8
1.3. МЕЃУНАРОДНИ ОБВРСКИ ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ	9
1.4. ПРАВНА РАМКА ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	10
1.5. ЗОШТО Е ВАЖНА РЕВИЗИЈАТА НА РОДОВА ЕДНАКВОСТ?	11
1.6. ДАЛИ РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ ПРЕТСТАВУВА РИЗИК?	12
1.7. КАКО РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ СЕ ПОВРЗУВА СО 3 –ТЕ Е НА ПРОГРАМАТА?	12
2. РЕВИЗОРСКИ ПРИСТАП	16
2.1. ВИДОВИ НА РЕВИЗИИ	16
2.2. ПРОЦЕС НА РЕВИЗИЈА	16
2.3. ФАЗИ ВО РОДОВАТА РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ	16
2.3.1. ФАЗА ПЛАНИРАЊЕ	17
ИЗБОР НА ТЕМА ЗА РЕВИЗИЈА	17
ДИЗАЈНИРАЊЕ НА РЕВИЗИЈАТА	18
2.3.2. ФАЗА ИЗВРШУВАЊЕ	26
2.3.3. ФАЗА ИЗВЕСТУВАЊЕ	27
2.3.4. ФАЗА СЛЕДЕЊЕ НА ПРЕПОРАКИТЕ	28
ПРИЛОЗИ	29
ПРИЛОГ 1. Карактеристики на родовите ревизии	30
ПРИЛОГ 2. Листа на прашања за оценка на родовите аспекти во прелиминарна фаза на општа тема на ревизија на успешност	31
ПРИЛОГ 3. Пример на содржина на ревизорска програма за ревизија на родова еднаквост од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година	33
ПРИЛОГ 4.1. Пример на Прашалник за Буџетска изјава од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година	41
ПРИЛОГ 4.2. Пример на Прашалник за Политичка партија од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година	42
ПРИЛОГ 4.3. Пример на Прашалник за Буџет од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година	43
ПРИЛОГ 4.4. Пример на Прашалник за Собрание од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година	44
ПРИЛОГ 5. Пример за интеграција на родовите аспекти во ревизијата на политиката за рамномерен регионален развој со посебен акцент на демографија	45
ПРИЛОГ 6. Правна рамка за родова еднаквост во Република Северна Македонија	48

Користени кратенки

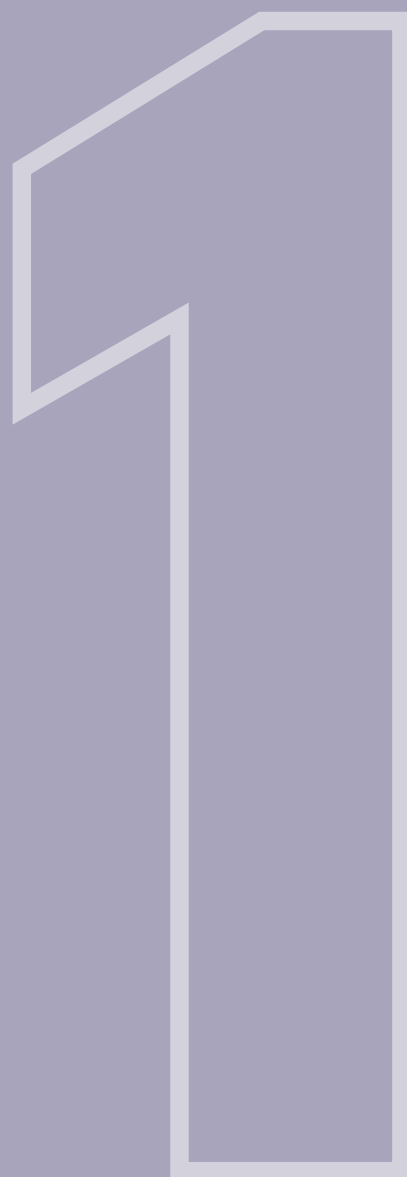
CEDAW ЦЕДАВ	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жените
INTOSAI ИНТОСАИ	International Organization of Supreme Audit Institutions Меѓународна организација на врховни ревизорски институции
ISSAI ИССАИ	The International Standards of Supreme Audit Institutions Меѓународни стандарди на врховните ревизорски институции
OECD ОЕЦД	Organization of Economic Co-operation and Development Организација за економска соработка и развој
SDG ЦОР	Sustainable Development Goals Цели на одржлив развој
ВРИ	Врховни ревизорски институции
ДЗР	Државен завод за ревизија на Република Северна Македонија
ЕУ	Европска Унија
ИДИ/IDI	Иницијатива за развој на ИНТОСАИ (INTOSAI Development Initiative)
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
ООН	Организација на Обединетите Нации
ПГДР	Помошник на главниот државен ревизор
РИ	Ревизорски извештаи
РСМ	Република Северна Македонија

Користена литература

- ▶ IDI's SDGs Audit Model (ISAM), INTOSAI;
- ▶ Practice Guide to Auditing Gender Equality, Canadian Audit & Accountability Foundation;
- ▶ Прирачник за ревизија на успешност на ДЗР 2022 година;
- ▶ Ревизорска документација од ревизијата на успешност спроведена од ДЗР во 2021 година на тема "Ефективност на мерките на Владата на Република Северна Македонија за родова еднаквост и соодветни родови буџетски иницијативи".

Упатството е изработено од Државниот завод за ревизија со поддршка на UN WOMEN во периодот од Април - Ноември 2022 година.

ВОВЕД

1. ВОВЕД

Вклучувањето на прашањата од областа на родовата еднаквост во политиките и програмите претставуваат долгорочни цели на повеќето влади ширум светот, вклучително и на Република Северна Македонија.

Државниот завод за ревизија на Република Северна Македонија како Врховна ревизорска институција се приклучува кон иницијативите на Врховните ревизорски институции во унапредување на примената на родовата еднаквост како Стратешка развојна цел преку вршење на ревизии за родова еднаквост и своите ревизорски извештаи и препораки, во насока на постигнување на поголема ефикасност, ефективност и економичност од јавните политики и програми во областа.

Упатството за родова ревизија има за цел да обезбеди структуриран пристап при вршење на ревизиите, наменет за ревизорите, кое треба да им помогне да проценат како родовата еднаквост е вклучена во јавните политики и програми. Упатството дава насоки како да се спроведат **ревизии на успешност од областа на родовата еднаквост или оценка на ефектите од политиките и програмите за родова еднаквост и како да се интегрираат овие прашања во пошироките теми на ревизија.**

Преку ревизиите на успешност **специфично насочени кон оценка на ефектите на дизајнираните и имплементирани политики, мерки и алатки за унапредување на родова еднаквост** го следиме начинот на кој владата и институциите ги инкорпорираат прашањата за родова еднаквост во планирањето, спроведувањето и оценувањето на нејзините програми, иницијативи и услуги, односно како и до кој степен владата ги имплементира домашните и меѓународни одредби кон постигнување на родова еднаквост.

Преку „родови леки“ ја **вклучуваме родовата еднаквост во пошироките теми на ревизијата на успешност, со што ја нагласуваме нашата додадена вредност во оценките и идентификувањето на** специфичните влијанија на владините програми врз мажите и жените, како и да дадеме препораки кои ќе го подобрат процесот на подготовка на јавните политики и програми и спроведувањето на резултатите во насока на унапредување на родовата еднаквост.

На овој начин веруваме дека ќе придонесеме кон ефикасна имплементација на меѓународните и национални заложби за родова еднаквост како и за спроведувањето на законската регулатива, владините приоритети, хоризонталите стратегии и стратешки и акциски планови.

Ревизиите ќе помогнат да се подигне јавната свест и значењето на развојната компонента во спроведувањето на ревизиите на успешност и ќе ја зајакне институционалната свест за важноста на родовата еднаквост и нејзиното влијание на мажите и жените.

1.1. ЦЕЛИ НА УПАТСТВОТО

Државниот завод за ревизија во својата работа ги следи и применува меѓународните професионални стандарди на INTOSAI и најдобрите практики во спроведување на државната ревизија на ВПИ.

Ова Упатство се заснова на **Прирачникот за ревизија на успешност на Државниот завод за ревизија (издадено и објавено на веб страницата на ДЗР во јуни 2022 - <https://dzt.mk/mk/metodoloski-akti>)**, следејќи ги истите принципи и постапки при спроведувањето на ревизиите на успешност. При изготвување на Упатството земени се предвид барањата на меѓународните стандарди на врховните ревизорски институции со цел да се обезбеди усогласеност на досегашното искуство на државните ревизори во ревизиите и применетата ревизорска методологија и пракса со истите.

Овој вид Упатство во ДЗР се изготвува за прв пат, со цел да се дадат основни насоки за клучните прашања за кои би имало потреба да се опфатат при избор, спроведување и известување на ревизии на теми од областа на родовата еднаквост, но и при интегрирање на родовите аспекти во општите теми на ревизија. Во Упатството посебен осврт е даден на значајните процеси кои произлегуваат од специфичностите од областа на родовата еднаквост.

Клучните цели и задачи на ова упатство се насочени кон:

- ▶ Поттикнување на разбирањето за важноста од вклучување на родовата еднаквост во процесите на креирање, имплементација, следење и оценка на јавните политики и програми и при распределбата на буџетските средства на сите чинители во општествениот живот;
- ▶ Подобрено управување во јавниот сектор преку креирање на инклузивни и поправедни политики и програми за институциите, граѓанските здруженија, јавноста и заинтересираните страни;
- ▶ Согледување на принципите на економичност, ефикасност и ефективност преку анализа на еднаквите можности на мажите и жените во имплементација на политиките и програмите;
- ▶ Обезбедување насоки за начинот на кои родовите прашања треба да се вклучат во сите постапки на ревизијата на успешност, особено во процесите на поставување на ревизорски прашања, собирање на докази и формулирање на ревизорски заклучоци од ревизорот;
- ▶ Обезбедување на алатки, техники и насоки кои на ревизорот ќе му овозможат проценка на ефекти од политиките, програмите и резултатите во спроведувањето на поставените специфични цели од родова перспектива.

Упатството е составено од 2 дела:

Во Дел 1 од овој водич се претставени важни дефиниции, размислувања и прашања поврзани со родовата еднаквост за да му обезбедат на ревизорот информации за:

- ▶ значењето на родовата еднаквост и клучните сродни концепти,
- ▶ основна информација за релевантните меѓународни и национални владини обврски за родова еднаквост,
- ▶ се осврнува на прашањето зошто ревизиите на успешноста на родовата еднаквост се важни,
- ▶ ги воведува ревизорите во анализа заснована на род и објаснува како оваа алатка може да се примени за да се дефинира фокусот на родовата еднаквост на ревизијата на успешност.

Дел 2 од ова Упатство е дадена методологијата што треба да се користи при ревизијата на успешност на родовата еднаквост во трите фази на ревизијата на успешност: планирање, извршување и известување. Фазата на следење е опфатена со посебен прирачник на ДЗР.

На крајот на ова Упатството се дадени прилозите од 1-6:

1. Карактеристики на родовите ревизии;
2. Листа на прашања за оценка на родовите аспекти во прелиминарна фаза на општа тема на ревизија на успешност;
3. Пример на содржина на ревизорска програма за ревизија на родова еднаквост од спроведена ревизија на успешност во 2021 година;
4. Прашалници
 - 4.1. Пример на Прашалник за Буџетска изјава од спроведена ревизија на успешност во 2021 година;
 - 4.2. Пример на Прашалник за Политичка партија од спроведена ревизија на успешност во 2021 година;
 - 4.3. Пример на Прашалник за Буџет од спроведена ревизија на успешност во 2021 година;
 - 4.4. Пример на Прашалник за Собрание од спроведена ревизија на успешност во 2021 година.
5. Пример за интеграција на родовите аспекти во ревизијата на политиката за рамномерен регионален развој со посебен акцент на демографија;
6. Правна рамка за родова еднаквост во Република Северна Македонија.

Забелешка: Дадените прилози 3 и 4 се практичен пример од веќе спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година.

Обрасците и чекорите во ревизорската работа се дадени во Прирачникот за ревизија на успешност на ДЗР од 2022 година.

1.2. ШТО Е РОДОВА ЕДНАКВОСТ ?

Концептот на родовата еднаквост се однесува на еднаквите права, одговорности и можности на жените и мажите. Родовата еднаквост гарантира дека сите луѓе, без разлика дали се жени или мажи, можат активно и значајно да учествуваат во развојот на нивните животи, заедници и општества, ослободени од дискриминација врз основа на пол. На еднаквоста меѓу жените и мажите се гледа и како на прашање на човековите права и како предуслов и показател за одржлив човеков развој. Родовата еднаквост воедно подразбира дека различните интереси, потреби и приоритети и на жените и на мажите се земени предвид особено во процесите на креирање следење и оценка на јавните политики.

Имено, прашањето за родовата еднаквост и вклучување на родовите перспективи во главните текови (Gender mainstreaming), не е прашање единствено на социјална правда, туку е исклучително значајно прашање во справувањето со сиромаштијата и невработеноста, обезбедувањето на еднакви можности и квалитетен живот за сите. Од тие причини, неопходно е да се препознае дека постигнувањето на поголема родова еднаквост и справување со постојаните нееднаквости, многу често, значи да се работи различно со жените и мажите, да се препознаат различните пречки со кои тие се соочуваат, но и различните потреби, приоритети и аспирации.

Денес, вклучувањето на родовата перспектива во политиките и програмите на државите на национално и меѓународно ниво станува обврска и стратегија кон остварување на родова еднаквост.

Овој процес воедно подразбира (ре)организација, подобрување, развој и евалуација на процесите за креирање на политиките, при што родовата перспективата треба да биде инкорпорира во сите развојни политики, на сите нивоа и во сите фази од процесот. Особено е важно при креирањето на политиките, програмите и проектите да се антиципираат можните ефекти, но и последиците кои одредена политика може да ги има врз жените и мажите поединечно.

Овој пристап обезбедува улогите, проблемите и искуствата на мажите и жените да станат интегрален дел од изработката, имплементацијата, следењето и оценката на сите закони, политики, програми и потпрограми со цел крајните корисници, мажите и жените подеднакво да ги уживаат придобивките од овие политики и да се стави крај на нееднаквоста и дискриминацијата.

Ваквиот стратешки пристап овозможува креирање на родово одговорните политики кои водат кон унапредување на состојбата на жените и мажите преку релевантни, остварливи и ефикасно дефинирани приоритети, цели, програми, мерки и активности, како и преку ефективно управување со финансиските ресурси наменети да ги поддржат програмите и активностите.

Најчесто, вниманието за родовите еднаквост во јавните политики се имплементира преку таканаречениот двоен пристап кон родовата еднаквост или „стратегија за паралелни патеки“ (twin-track strategy).

Двојниот пристап се однесува на комплементарноста на стратегиите за интегрирање на родовата перспектива за постигнување на еднаквост и политики и мерки, вклучително и афирмативни мерки насочени директно кон зајакнување на правата, одговорностите и можностите на жените.

Најчестите механизми за интеграција на родовите аспекти во јавните политики се:

- ▶ Користење на родово разделени статистички информации за состојбите на мажите и жените во определени сектори;
- ▶ налитички и дескриптивни информации кои ги објаснуваат причините за определени статистички разлики во искуствата на мажите и жените. Овие информации мора да бидат интегрален и рутински дел од анализата на проблемот, состојбите или ситуацијата во дадениот сектор. Тие се од исклучителна важност да се утврди дали родовите разлики и нееднаквоста се значајно прашање во одредена политика, програма односно во одредена област.
- ▶ Информациите собрани во текот на анализата на состојбите формираат темел врз основа на кои може да се следи напредокот во односната сфера преку специфични индикатори.
- ▶ Консултациите се важен сегмент во процесот на интеграција на родовите аспекти во јавните политики, односно консултација со групите корисници (мажи и жени) и согледување на нивните потреби и приоритети во областа.
- ▶ Креирање на акции за унапредување на родовата еднаквост кои може да бидат специфични или интегрирани во постојните мерки и акции, но следени преку опфатот на крајните корисници (мажи и жени).

Важни инструменти за креирање на поправедни јавни политики и унапредување на родовата еднаквост *се родовата проценка на влијанието (Gender Impact Assessment) и родово одговорно буџетирање (gender budgeting).*

Родовата проценка на влијанието е стратегија за постигнување родова еднаквост преку проценка на влијанието на јавните политики, програмите и активностите во сите области и на сите нивоа врз жените и мажите, со разбирање за тоа како овие влијанија ја поттикнуваат или ја оневозможуваат еднаквоста.

Родово одговорно буџетирање е клучен дел од вклучувањето на родовите аспекти во главните политики кој користи фискална политика за промовирање на родовата еднаквост и развојот. Тоа подразбира родово заснована проценка на буџетот, вклучувајќи ја родова перспектива на сите нивоа на буџетскиот процес и реструктурирање на приходите и расходите со цел да се унапреди родовата еднаквост.

Имено, јавните буџети не се единствено економска алатка, тие ги сумираат владините политики во монетарни термини и ги одразуваат приоритетите на владите. Од тие причини буџетите не се родово неутрални. Тие влјаат на мажите и жените на различни начини, ја рефлектираат (не)правилната дистрибуција на моќта во општеството, социјалните и економските диспаритети и различните социјални улоги.

Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД) забележува: „Родовото буџетирање вклучува користење на алатките, техниките и процедурите на буџетскиот циклус на систематски начин за промовирање на еднаквоста“.

Советот на Европа, исто така, го дефинира родовото буџетирање како „примена на вклучување на родовата перспектива во буџетскиот процес“. Тоа подразбира родова проценка на буџетите, инкорпорирање на родова перспектива на сите нивоа на буџетскиот процес и реструктурирање на приходите и расходите со цел да се промовира родовата еднаквост“.

Иницијативата за родова одговорност на буџетот нема за цел да произведе посебен буџет за жените. Наместо тоа, таа има за цел да анализира каква било форма на јавни трошоци, или метод на собирање на јавни пари, од родова перспектива, идентификувајќи ги импликациите и влијанијата врз жените и девојчињата во споредба со мажите и момчињата. Клучното прашање е: Какво влијание има оваа фискална мерка врз родовата еднаквост? Дали се намалува родовата нееднаквост; дали се зголемува или или останува непроменета?

Конечно, работењето кон целта за постигнување на поголема родова еднаквост и справување со постојните нееднаквости многу често значи да се работи различно со жените и мажите, да се препознае дека мажите и жените честопати имаат различните потреби и приоритети, се соочуваат со различни пречки и имаат различни аспирации и придонесуваат кон општествениот развој на различен начин.

1.3. МЕЃУНАРОДНИ ОБВРСКИ ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ

PCM е потписничка на Пекиншката декларација и Платформа за акција (1995), со која се обврзува на подобрување на статусот на жените и нивно зајакнување во јавниот и во приватниот живот. Исто така, Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените (CEDAW/ЦЕДАВ) е еден од клучните документи за правата на жените и во согласност со обврските кон оваа конвенција PCM го поднесе шестиот периодичен извештај во 2017 година, а Комитетот ги објави неговите заклучоци и препораки во 2018 година. Тие претставуваат дел и од стратешките цели и активности и на Стратегијата за родова еднаквост за периодот 2022 – 2027 година на PCM. Имајќи предвид дека PCM е земја кандидат за членство во ЕУ, со оваа Стратегија се потврдува уште еднаш почитувањето и унапредувањето на европските стандарди и практики за постигнување на родовата еднаквост. Во оваа насока треба да се спомене дека директивите и препораките на ЕУ за рамката за еднакви можности на жените и мажите се имплементирани во домашното законодавство. Со ова нашата држава одговори на обврските од Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

PCM е членка на Советот на Европа и ги дели заложбите на CE за обезбедување соодветно ниво на социјална заштита, особено за најранливите категории граѓани(к)и. Стратешките приоритети на Стратегијата за родова еднаквост на Советот на Европа 2018 – 2023 се фокусираат на превенција и борба против родови стереотипи и сексизам, превенција и борба против родово базирано насилство, еднаков пристап до правда за жените, балансирано учество

на жените и на мажите во донесување одлуки, заштита на правата на жените и на девојките баратели на азил, мигранти и бегалци и интеграција на родовите политики во сите политики и мерки. РСМ учествува во изработката на Стратегијата на СЕ преку свои претставници во Комитетот за родова еднаквост на СЕ.

Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство (Истанбулска конвенција) е сеопфатниот документ во областа на насилство врз жените и таа претставува основа и обврска особено во активности кон препознавање, превенција и заштита на жените и на девојчињата од насилство како и од семејното насилство. РСМ беше помеѓу првите држави што ја ратификуваа Истанбулската конвенција во 2017 година, по што започна процесот на нејзина имплементација.

2015 година сите земји членки на ООН ги усвоија Целите за одржлив развој од Агендата за одржлив развој 2030 кои ги даваат главните насоки за целокупен просперитет, мир и одржлив развој во сите земји. Цел 5 од Целите за одржлив развој е „Постигнување родова еднаквост и зајакнување на сите жени и девојчиња“ и се однесува конкретно на постигнување родова еднаквост преку воведување мерки за постигнување 9 конкретни цели за унапредување на положбата на жените во светот.

Во 2018 година, Владата на РСМ, преку Националниот совет за одржлив развој, утврди пет приоритетни ЦОР (1, 4, 8, 13 и 16). Во 2020 година, Владата го објави првиот Доброволен национален преглед за напредокот на земјата во постигнувањето на ЦОР од Агендата 2030.

Во 2020 година беше потпишана Рамка за соработка за одржлив развој меѓу Република Северна Македонија и Обединетите нации 2021 – 2025 со која се насочува работата на агенциите на ОН во земјата во наредните 5 години. Со Рамката се даваат конкретни насоки за напредок во согласност со националните развојни документи усогласени со ЦОР и со правото на ЕУ.

Родовата перспектива е составен дел на Рамковната конвенција за климатски промени на ООН како и на Преамбулата на Договорот од Париз (2017), нагласувајќи дека при преземање активности за решавање на климатските промени, страните треба да го почитуваат и да го промовираат правото на родова еднаквост и зајакнувањето на жените. Со цел спроведување на препораките од овие документи, во МТСП е назначено национално одговорно лице за род и за климатски промени.

Во 2020 година РСМ стана членка на НАТО, со тоа обврзувајќи се за примена на принципот за интеграција на родовата перспектива во сите политики и мерки што се однесуваат на мирот и на безбедноста. Во оваа смисла, најважен документ е Резолуцијата 1325 на Советот за безбедност. Агендата за „Жени, мир и безбедност“ првпат беше воведена во 2000 година со усвојувањето на Резолуцијата 1325, а сега вклучува 9 дополнителни резолуции (1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2422, 2467 и 2493).

1.4. ПРАВНА РАМКА ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Во Република Северна Македонија прашањата за родовата еднаквост од законодавен аспект се регулираат со Устав и со посебен закон односно со Законот за еднакви можности на жените и мажите, како и со вклучување на родовата перспектива во другите закони.

Националната стратегија за родова еднаквост е основниот стратешки документ на РСМ, со кој се воспоставува сеопфатна рамка на активности за унапредување на родовата еднаквост и унапредување на статусот на жените. Стратегијата за 2022 до 2027 година е донесена на 28.07.2022 година. Истата се носи за период од 5 години и е четвртиот стратешки документ во оваа област. Основата на Стратегијата поаѓа од Уставот на РСМ, со кој се гарантира дека „граѓаните на РСМ се еднакви во слободите и во правата, независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло и верското уверување, имотната и општествената положба“. Донесувањето на Стратегијата е уредено со Законот за еднакви можности на жените и мажите [Службен весник на РМ“ бр. 6/2012].

Законската рамка од областа на родова еднаквост во РСМ е дадена во Прилог 6 на ова Упатство.

1.5. ЗОШТО Е ВАЖНА РЕВИЗИЈАТА НА РОДОВА ЕДНАКВОСТ?

Постигнувањето на меѓународните и домашните развојни цели бара забрзан напредок во однос на унапредување на еднаквоста/рамноправноста и зајакнување на жените. Сè поголем број истражувања засновани на докази покажуваат дека намалувањето на родовиот јаз во здравството, образованието, пазарот на труд и други области се директно поврзани со намалување на сиромаштијата, поголем економски раст, поголема продуктивност, подобро образование на децата, и многу други подобрени придобивки.

Во таа насока и во насока на остварување на Агендата за одржлив развој за 2030 година, и ветувањето дека „никого не остава зад себе“ Врховните ревизорски институции и INTOSAI иницијативата за развој се приклучија во целите за унапредување на родовата еднаквост¹.

Имајќи го предвид глобалното значење на целите за одржлив развој, и конкретно ЦОР 5, како и веќе постоечките национални заложби за поголема родова еднаквост и за вклучување на родовите аспекти во јавните политики, INTOSAI и неговите членови ги повикаа владите да одговорат за преземените родови заложби.

ИДИ во нејзиниот стратешки план за 2019-2023 година планира интегрирање на родовата еднаквост во својата ревизорска работа, особено во методологијата и пристапот кон ревизија, и што е најважно, во процесите на стратешко планирање, избор на теми за ревизија и планирање на ревизијата. Поттикнува од добрите меѓународни практики, ДЗР ја препознава својата улога и значење во унапредување на родовата еднаквост во нашата држава. Преку наодите и препораките во своите ревизорски извештаи упатени до институциите, медиумите и јавноста, ДЗР има клучна улога во унапредување на родовата еднаквост во државата.

Воедно, ДЗР има и клучна улога и во следење на преземените национални и меѓународни обврски за унапредување на родовата еднаквост и нејзино успешно исполнување од страна на владата и институциите. Во оваа насока улогата на ДЗР е исклучително важна за да:

- ▶ се утврди степенот на усогласеност на политиките и програмите на владата со националните и меѓународните обврски за родова еднаквост, вклучително и спроведување на националното законодавство, јавните политики и акциски планови. Ваквиот пристап обезбедува одговорност и отчетност пред граѓаните за исполнување на обврските кои произлегуваат од националното законодавство;
- ▶ се идентификуваат и испитуваат специфичните родови аспекти во владините програми;
- ▶ се утврдат влијанијата на владините јавни политики, закони и програми врз родовата еднаквост. Ревизијата треба да оцени дали начинот на кој е дизајнирана политиката или програмата се темели на анализа на состојбите на мажите и жените во општеството и ги зема предвид околностите во кои тие се наоѓаат и соодветно предвидува мерки со кои ќе се надминат нееднаквостите;
- ▶ се дадат препораки што доведуваат до подобрувања во дизајнирањето и спроведувањето на владината политика, придонесувајќи за подобри резултати за родовата еднаквост. Критичен прв чекор во ваквите модификации е да се подигне свеста во владата и институциите дека политиките и програмите треба да се засноваат на родово разделена статистика и да бидат дизајнирани и спроведени со оглед на разликите во тоа како ќе бидат погодени жените и мажите;
- ▶ се објават ревизорските извештаи за родова еднаквост кои ја подигнуваат свеста во и надвор од владата за прашањата на родовата еднаквост и како тие влијаат на животот на граѓаните. Ревизорските извештаи треба да ги истакнат позитивните аспекти, но и да дадат препораки за унапредување на родовата еднаквост низ политиките на државите.

¹ <https://www.idi.no/elibrary/idi-administrative/policies/1222-idi-gender-policy-2021/file> (Пристапено на 17 ноември 2021)

1.6. ДАЛИ РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ ПРЕТСТАВУВА РИЗИЧНА ОБЛАСТ?

Родовата еднаквост претставува ризик кој ДЗР треба да го има во предвид при преземање активности и планирање на ревизии од оваа област и тоа од аспект на:

- ▶ Снимање на поставеноста на целокупниот систем на извршната и законодавната власт од аспект на вклучување на политики, мерки, алатки и заложби низ системските институции наменски ориентирани кон исполнување на регулативите – домашни и меѓународни за кои РСМ е потписник;
- ▶ Дали на ниво на системи постојат национални стратегии во кои родовата еднаквост е поставена како стратешка цел;
- ▶ Дали посебните стратегии – на пример – за рурален развој, за земјоделие, за заштита на население, за кризи и слични имаат имплементирано СЦ за родова еднаквост од генералната стратегија;
- ▶ Дали извршната власт ги следи, мери и известува за степенот на исполнување и квалитет на резултатите од овие стратегии и стратешки цели исклучиво од аспект на родовата еднаквост;
- ▶ Дали буџетите кои се планираат и доделуваат на субјектите кои се носители на овие стратешки планови и цели се креираат согласно барањата за родово одвоени буџети;
- ▶ Дали субјектите ги исполнуваат очекувањата;
- ▶ Дали субјектите вршат евалуација на резултатите наспроти очекувањата;
- ▶ Дали врз основа на извршените мерења субјектите прават проекции во идните буџети и стратегии.

Може да се развиваат многу суштински прашања кои ќе му помогнат на ревизорот да го процени иницијалниот ризик дали областите од родовата еднаквост се Auditable т.е. се подложни за ревизија или не.

1.7. КАКО РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ СЕ ПОВРЗУВА СО 3 –ТЕ Е НА ПРОГРАМАТА?

Како и сите ревизии на успешност и при ревизијата на успешност на тема од родова еднаквост, треба да се имаат предвид елементите на економичноста, ефикасноста и ефективноста.

Ревизорот мора да одлучи кои од 3-те Е (економичност, ефикасност или ефективност) ќе ги опфати и ќе ги оценува. Ова ја дефинира конкретната цел/ли на ревизијата и конкретните критериуми, како и обезбедените докази потребни за формулирање на ревизорски заклучоци наспроти поставените ревизорски цели.

Ревизијата на успешност која првенствено се занимава со тоа дали се реализираат планираните резултати и цели за родова еднаквост на владата, се фокусира на **ефективноста**.

Ревизијата која првенствено се занимава со тоа како се користат ресурсите и процесите за да се постигне планираниот резултат или исход во унапредување на еднаквоста, дава акцент на **ефикасноста**.

Ревизијата која првенствено се занимава со тоа како се користат ресурсите (луѓе, средства, финансирање) се фокусира на **економичноста**.

Креирањето на јавни **политики засновани на докази (evidence-based policy)** се дефинира како процес во кој се користат повеќе извори на информации, вклучувајќи статистички податоци и најдобрите достапни докази и проценки од релевантни научни и стручни истражувања како и анализи и резултати од тие анализи пред да се донесат определени одлуки. Воедно тоа значи и процес на консултации со разни интересни групи пред воопшто да се донесе одлука за отпочнување, имплементација или промена на насоките на јавната политика или програма. Овој пристап темелен на докази е исклучително важен за унапредување на ефикасноста, економичноста и ефективноста на програмата.

Сепак да се зборува за ефикасност, економичност и ефективност на програмата од родова перспектива, мора да се земат предвид разликите и потенцијалните нееднаквости меѓу мажите и жените во разни сфери на животот.

Затоа е неопходно анализите и сите понатамошни мерки на владата и институциите да се засноваат на податоци разделени по пол, да ги рефлектираат родовите разлики и да ги следат социјалните промени.

Родово-разделената статистика овозможува да се опише и анализира соодветно состојбата во определена област и да ги открие потенцијалните ризици за мажите и жените. Таа овозможува согледување на улогите, обврските и меѓусебните односи меѓу мажите и жените и го следи постигнувањето на развојните цели на пример економскиот раст, намалување на сиромаштијата и оддржлив развој.

Затоа е неопходно ревизорот да размислува за следните прашања:

- ▶ Дали при дизајнот на владината програма се утврдени специфичните потреби и интереси на целните корисници (на пр., различни групи на жени, мажи и маргинализирани групи)?
- ▶ Дали владината програма/и имаат дизајнирано индикатори за мерење на планираните и реализираните активности и успешноста на програмата т.е. нејзините ефекти?
- ▶ Дали во анализата на состојбите/проблемите/ситуацијата се користат родово разделени податоци за да се идентификуваат постоечките разлики или нееднаквости меѓу корисниците, кое ќе помогне во подобро планирање и спроведување на владината програма?
- ▶ Дали иницијативите се засноваат на родова анализа, со цел да се гарантира дека се идентификувани и земени предвид какви било нееднаквости меѓу жените и мажите поради нивните различни родови потреби и родови улоги?
- ▶ Дали владината програма ги препознава потенцијалните негативни родови стереотипи кои можат или го попречуваат еднаков пристап на мажите и жените до можности и ресурси?
- ▶ Дали се обезбедуваат политики, програми, проекти или услуги дизајнирани да ги таргетираат жените и мажите подеднакво и во согласност со нивните родови потреби или, онаму каде што е соодветно, се насочени кон жените или мажите особено со цел да се затворат родовите јазови?
- ▶ Дали показателите и прибирањето податоци се поделени?
- ▶ Дали политиките, програмите, проектите или услугите што се обезбедуваат, вклучуваат родови индикатори со цел да се следи политиката, програмата, проектот или услугата од родова перспектива?
- ▶ Дали постојат индикатори за сите родови цели?
- ▶ Дали индикаторите се однесуваат на напредокот кон зголемена родова еднаквост и промена на социјалните и институционалните норми?
- ▶ Дали постои конкретен буџет за активности наменети за постигнување родова еднаквост?
- ▶ Дали обуката за родова анализа е вклучена во иницијативите за да се обезбеди дека имплементаторите ги имаат соодветните вештини?
- ▶ Дали родовите индикатори, родовата анализа и оценките на родовото влијание се користат во сите циклуси на политики, програми и проекти?
- ▶ Кои се механизмите за одговорност за постигнување резултати за родова еднаквост?
- ▶ Дали лицата назначени за следење за степенот и континуитетот на владините програми се одговорни и за известување за резултатите од поставените родови цели?
- ▶ До кој степен се решаваат родовите предизвици при спроведувањето, следењето и евалуацијата на иницијативите?
- ▶ Кои би можеле да бидат или се клучни индикатори за успешност.

**РЕВИЗОРСКИ
ПРИСТАП**

2. РЕВИЗОРСКИ ПРИСТАП

2.1. ВИДОВИ НА РЕВИЗИИ

ДЗР за сите видови ревизии има развиено прирачници кои ќе обезбедат примена на меѓународно прифатените стандарди од страна на сите ревизори како и воедначеност во извршување на ревизиите со цел обезбедување на ефективна и ефикасна ревизија и издавање на квалитетни ревизорски извештаи.

Позитивната практика покажува дека родовите ревизии се спроведуваат исклучиво како ревизии на успешност и како ревизии на успешност со елементи на ревизија на усогласеност.

2.2. ПРОЦЕС НА РЕВИЗИЈА

Ревизиите на успешност и ревизиите на успешност со елементи на ревизија на усогласеност за родовата еднаквост ги следат истите методолошки чекори во согласност со прирачникот за ревизија на успешност издаден и применлив во ДЗР, а усогласен со ISSAI стандардите за РУ и придружните водичи².

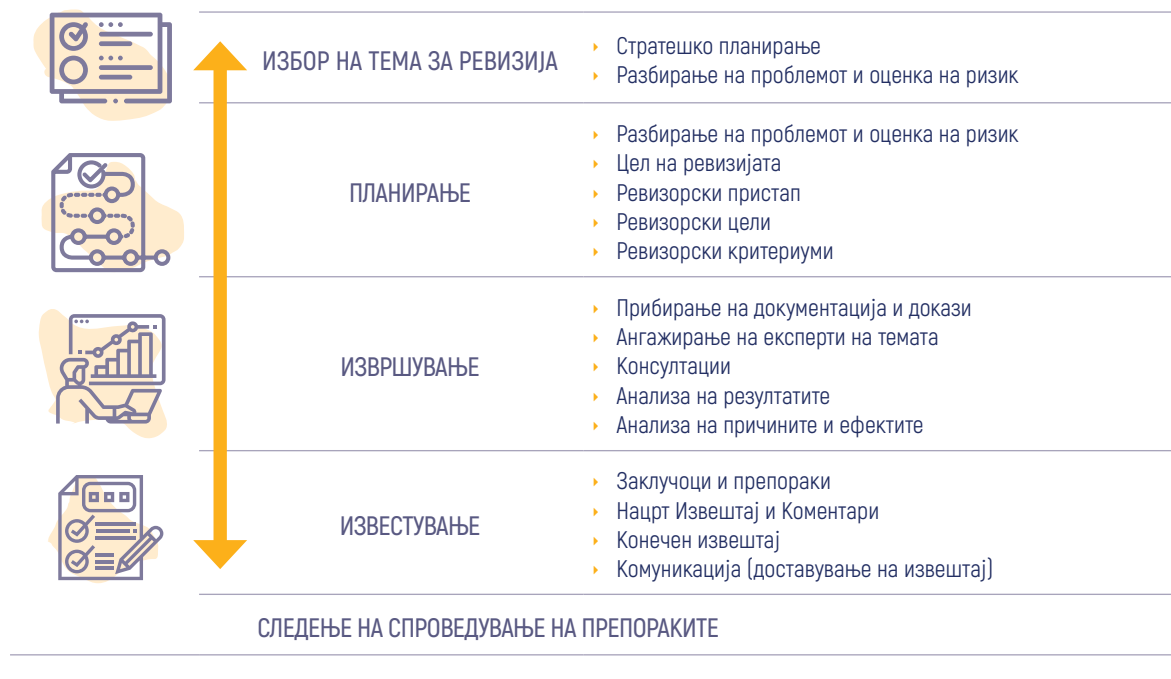
Прегледот на процесот на ревизија на успешност е претставен на Слика 1.

Во Прилог 1 од ова Упатство се дадени основните карактеристики на родовите ревизии.

Кога се врши ревизија на родова еднаквост на дадена институција (субјект на ревизија), програма или активност, ревизорите се соочуваат со многу прашања и избори. Со цел да се помогне на ревизорот, во овој дел се разработуваат прашањата и пристапите карактеристични за родовите ревизии на успешност.

2.3. ФАЗИ ВО РОДОВАТА РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ

Родовата ревизија на успешност ги следи истите фази и последователни чекори како и секоја друга ревизија:

² GUID 3910, GUID 3920 etc.

2.3.1. ФАЗА ПЛАНИРАЊЕ

Фазата на планирање ја сочинуваат два главни чекори:

- ▶ Процес на избирање на теми на ревизијата, и
- ▶ Дизајнирање на ревизијата.

ИЗБОР НА ТЕМА ЗА РЕВИЗИЈА

Ревизорот ги избира темите за ревизија, преку процесот на стратешкото планирање на ДЗР, со анализа на потенцијалните теми и спроведување на истражување при што се идентификуваат ревизорските ризици и проблеми. Во постапката за избор на тема за ревизија на родова еднаквост, ревизорот ги следи чекорите од Прирачникот за ревизијата на успешност издаден и во примена во ДЗР.

Дополнително доколку станува збор за родова ревизија, ревизорот ќе треба да стекне доволни информации и знаења за:

1. Тема која е погодна за родова ревизија и/или;
2. Од потенцијалните области и можните теми на ревизија да утврди дали родовите аспекти се релевантни во пошироката тема на ревизија односно да стави „родови леќи“ при вршењето на ревизијата³.

ТЕМА ПОГОДНА ЗА РОДОВА РЕВИЗИЈА

Во првиот случај, при ревизијата на политиките на владата за унапредување на родовата еднаквост преку ревизија на успешност, се насочува кон одредување на степенот до кој целата влада, министерствата и/или другите јавни институции се усогласени со националните и меѓународните обврски и обврски за родовата еднаквост, вклучително и спроведување на националното законодавство, стратегиите, хоризонталните стратегии, политиките, програмите, под-програмите и акциските планови.

Ревизорот има избор врз основа на неговите стратешки приоритети и проценката заснована на ризик да го стави фокусот на родова ревизија на успешност или на ревизија на успешност со елементи на ревизија на усогласеност. Ревизиите за родова еднаквост може да вклучуваат и проценка на:

- ▶ Владата или одделни министерства кои се добро прилагодени за ревизија на родова еднаквост за да се добие поголемо разбирање за системите, политиките, практиките и иницијативите кои ја унапредуваат или ја попречуваат областа родова еднаквост;
- ▶ Специфични програми/политики, за тоа дали целите на политиката ги зголемиле или намалиле нееднаквостите/дискриминацијата и нивното влијание врз корисниците на услугите и/или јавноста. Оваа ревизија може да се однесува на поединечни сектори на пример, родова еднаквост во земјоделието (ревизија на мерката 115 за поддршка на жените во руралните средини со која владата издвојува финансиски средства во форма на грант)⁴, во економијата (програма за женско претприемништво во која владата издвојува финансиски средства за поддршка на женското претприемништво), здравството (програма за бесплатни гинеколошки прегледи за сите жени), во областа на труд и социјална заштита (поддршка преку програмата за активни мерки за вработување наменети за жени), социјалната сигурност, социјалната заштита, во образованието, итн. Ревизорот може да размисли и за ревизија на буџетските распределби кон политиките/програмите специјално наменети за жени или прашања од родовата еднаквост.
- ▶ Владини иницијативи/тематски политики наведени во владината програма и оценка на нивната имплементација. (На пример, учество на жените на лидерски и одлучувачки позиции во владата).

³ За идентификување на можните теми за ревизија се користат истите методи како и за секоја друга тема: мониторинг на јавниот сектор; разгледување на официјални објави; финансиска анализа; следење на медиуми; општо истражување; разбирање на очекувањата на засегнатите страни; однос со други надворешни засегнати страни; внатрешни дискусии проценки во рамки на ВПИ

⁴ На пример ревизија на мерката 115 за поддршка на жените во руралните средини со која владата издвојува финансиски средства

РОДОВИ ЛЕЌИ

Во вториот случај, кога се избира пошироката тема на ревизија во која родовите аспекти се само еден мал сегмент, неопходно е да се стават таканаречени „родови леќи“ при вршењето на ревизијата. Тоа значи дека ревизорот во секоја фаза од процесот на ревизија треба да размисли за начинот на кој е дојдено до определени решенија при имплементација на политиките и програмите на владата: Во анализата на доказите проценува дали податоците се родово разделени и даваат податоци за состојбите на мажите и жените во односната област или ги земаат во предвид можните влијанија, позитивни или негативни од избраната тема на ревизија.

При изборот на темата на ревизија, ревизорите е важно да ги постават следните прашања :

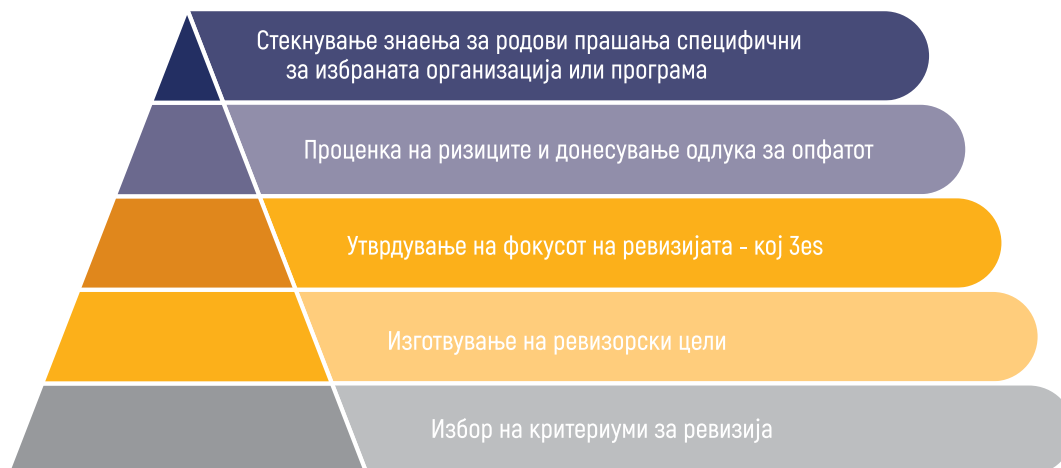
- ▶ Зошто се **важни родовите нееднаквости** за оваа програма или организација?
- ▶ Што е **изворот** на родови нееднаквости?
- ▶ Дали **програмата е насочена кон специфичен пол** за решавање на идентификувана родова потреба или позната родова нееднаквост?
- ▶ Дали е **спроведена анализа** со цел да се информираат креаторите на политиката за влијанијата врз родот?
- ▶ Дали спроведувањето на **програмата е чувствително на родови прашања**?
- ▶ Дали **значајните резултати** за субјектот предмет на ревизија се поврзани или се под влијание на **родовите прашања**?
- ▶ Дали е **даден посебен акцент на родот при дизајнирањето, спроведувањето и следењето на субјектот или програмата**? На пример, дали субјектот или програмата имаат добиено препораки од спроведена анализа на родова еднаквост?
- ▶ Дали **постојат индикатори дека родовите нееднаквости** постојат во програмата или субјектот?
- ▶ Дали постојат индикатори дека промовирањето или постигнувањето на **родовата еднаквост се изложени на ризик во програмата или субјектот...**

Во **Прилог 2** од ова Упатство е дадена Листата на прашања за оценка на родовите аспекти во прелиминарна фаза на општа тема на ревизија на успешност и во **Прилог 5** од ова Упатство е даден Пример за интеграција на родовите аспекти во ревизијата на политиката за рамномерен регионален развој со посебен акцент на демографија.

ДИЗАЈНИРАЊЕ НА РЕВИЗИЈАТА

По идентификувањето на темата, ревизорот ја започнува фазата на дизајнирање на ревизијата. Во оваа фаза, корисно е ревизорот да разговара со субјектот на ревизија за значењето на родовата еднаквост во однос на внатрешната организација и/или програмата што е предмет на ревизија. Ова може да вклучи дискусија за обидите/ постапките/ политиките/ мерките и алатките на субјектот на ревизија да ја вклучи родовата еднаквост и плановите за нивни идни подобрувања за да се разберат подобро родовите прашања од перспектива на субјектот.

Откако ќе биде избрана, дефинирана и одобрена темата за ревизија, почнува процесот на детално планирање на ревизијата. Клучна одлука во фазата на планирање е да се одреди дали и кои прашањата за родовата еднаквост треба да бидат вклучени во опфатот на ревизијата.

Како дел од фазата на планирање, ревизорот треба:

- ▶ Да ги оцени првичните информации собрани во прелиминарната фаза или во фазата на стекнување знаење или опфат од перспектива на родовата еднаквост;
- ▶ Да ги идентификува клучните контакти во рамките на ревидираниот субјект, кои ќе треба да се вклучат на пр. високи лидери, менаџери, раководители за еднаквости;
- ▶ Да ги идентификува засегнатите страни, надворешни групи, партнери со интерес во областа на политиката, на пр. граѓански организации, женски групи;
- ▶ Да процени дали членовите на ревизорскиот тим поседуваат доволно познавање за родовата еднаквост за да ја спроведат ревизијата;
- ▶ Да процени дали на тимот за ревизија ќе му биде потребна поддршка од експерт за планирање и спроведување на ревизијата;
- ▶ Да размисли за потенцијалните наоди и заклучоци кои веројатно ќе произлезат од ревизијата и начините за зголемување на влијанието на ревизорскиот извештај;
- ▶ Да процени дали програмските активности имаат различни влијанија врз жените и мажите;
- ▶ Да процени дали резултатите од програмата имаат подеднаква корист без оглед на полот ;
- ▶ Да утврди дали жените и мажите учествуваат во спроведувањето на програмата;
- ▶ Да процени дали дизајнираната програмата ги има предвид аспектите на родовата еднаквост.

Ефективниот дизајн завршува со изработка на детална ревизорска програма која вклучува вид на ревизијата, тема на ревизијата, цел(и), ревизорски пристап, ревизорски прашања, ревизорски критериуми, откриени потенцијални ризици, докази и извори на докази, и методологија и техники за собирање и анализа на информации, опфат (вклучувајќи и ограничувања), план на активности кој вклучува временска рамка и ресурси (луѓе и пари). Развивањето на добра ревизорска програма, матрица на планирањето, план за активности е од клучно значење за поставување на основите за оценување на економичноста, ефикасноста и ефективноста во секоја ревизија на успешност.

За да креира добар дизајн за ревизија на успешност ревизорот треба да знае:

- ▶ Како да ја спроведе прелиминарна студија на ревизорската тема?
- ▶ **Како да го одреди пристапот за ревизија на успешност?**
- ▶ **Како да ги развие цел(те) на ревизијата?**
- ▶ Како да ги формулира ревизорските прашања?
- ▶ Како да го одреди опфатот на ревизијата?
- ▶ **Како да ги избира критериумите за ревизија?**
- ▶ Како да ја развие методологијата за ревизија?
- ▶ Како да управува со ризикот за време на дизајнот на ревизијата?
- ▶ Како да ги одреди временските рамки и ресурсите за ревизија на успешност?
- ▶ Како да го документира планот за ревизија?
- ▶ Како да ги вклучи внатрешните и надворешните засегнати страни и раководството?

Овие прашања се детално објаснети во Прирачникот за ревизија на успешност на ДЗР издаден во 2022 година.

Во ова Упатство ќе се осврнеме само на прашањата за **пристапот, целите и критериумите** со спецификите за одредени прашања од аспект на родовата еднаквост.

1. Како да се одреди пристапот за родовата ревизија на успешност?

Ревизорите треба да одлучат за фокусот на ревизијата.

Постојат многу начини на кои ревизијата на успешност може да ги интегрира размислувањата за родова еднаквост. Некои ревизии ќе се фокусираат исклучиво на родовата еднаквост, додека другите ќе ја покриваат родовата еднаквост само како придружна специфична област.

- ▶ **Минорни или нема фокус:** Не постои формален план за ревизија на родовата еднаквост, но прашањето се појавува за време на ревизија
- ▶ **Неспецифичен фокус:** Некои ревизорски чекори ја допираат родовата еднаквост иако не постои конкретен критериум за родова еднаквост.
- ▶ **Специфичен фокус:** Структурирана ревизорска работа за родовата еднаквост е дел од една поголема ревизија.
- ▶ **Целосен фокус:** Оваа ревизија е целосно фокусирана на родовата еднаквост.

Истовремено, се поставува прашањето дали родовата ревизија треба да се фокусира на системи, резултати или проблеми?

Вообичаено ревизорот во ревизијата на успешност избира или ги комбинира следните ревизорски пристапи: **пристап ориентиран кон системи, пристап ориентиран на резултати и пристап ориентиран кон проблеми**. Родовата ревизија на успешност треба да избере кој пристап ќе го користи или ќе користи комбинација од двата пристапи. Во пракса, добро балансирана ревизија употребува аспекти од сите три пристапи; разликата е само кој од тие три ќе биде нагласен. Карактеристиките на овие пристапи се дадени во Прирачникот за ревизија на успешност и во ИССАИ 300.

РЕВИЗИЈА НА СИСТЕМИ

Во ревизијата на родовата еднаквост која го применува пристапот ориентиран кон системи, фокусот се става на испитување на правилно функционирање на системите и практиките на управување, вклучувајќи широка лепеза на системи како на пример: системи на финансиско управување, системи на внатрешна контрола, користени од субјектот за постигнување, одржување, отчетност и транспарентност и подобрување на аспектите на родовата еднаквост на услугите или работењето на субјектот. На пример, ревизијата може да ги идентификува и анализира силните страни, добрите практики, слабостите, празнините и предизвиците во институционалните механизми и процеси за родова еднаквост во рамките на субјектот.

Во практична смисла, работата на ревизорот со примена на пристапот ориентиран кон системи значи испитување на клучните организациски системи, практики, процедури и контроли кои ја поддржуваат родовата еднаквост, како што се управување со човечки ресурси, системи за мерење и известување за перформанси (системи на родова еднакво вреднување на трудот и знаењето) и системи за управување со обележување на организациските перформанси.

Ревизија на системи може да се користи при ревизијата на родовата еднаквост на еден од трите начини:

1. Ревизијата може да ја испита целокупната стратегија на субјектот и да се задржи и фокусира на родовата еднаквост.
2. Ревизијата може да ги испита системите и практиките што се однесуваат на родовата еднаквост во одредена програма или активност.
3. Ревизијата може да ги комбинира овие два начини.

Конкретниот избран начин ќе зависи од стекнатиот знаење за деловните активности, мандатот на ревизорот и анализата на ревизорот за значењето и ризикот во областа. Ревизијата на целокупниот фокус на една организација врз родовата еднаквост може да биде добра влезна точка во ревизијата на родовата еднаквост. Следните ревизии во одредени области на програмата може да ја следат оваа прва ревизија. Оваа стратегија ќе обезбеди ДЗР стекне добар увид на централниот пристап на организацијата кон родовата еднаквост пред да преземе подлабоки ревизии на родовата еднаквост во специфични програми.

РЕВИЗИЈА НА РЕЗУЛТАТИ

Во ревизијата на успешност која применува пристап ориентиран кон резултати на родовата еднаквост, ревизорот проценува дали резултатите и аутпутот/исходот се постигнати во согласност со проекциите, програмите и испорака на услугите како што е предвидено. Ревизорот проценува дали одредена програма или активносткои се предмет на ревизија постигнуваат резултати од аспект на родовата еднаквост согласно проектираното или постојат несакани/неочекувани негативни резултати од аспект на 3 – те Е.

Општо земено, работата на ревизија на успешност со пристап ориентиран кон резултатите вклучува споредување на тековните или неодамнешните активности и дејствија наспроти поставените одредници, основна линија или клучните цели на активностите и дејствијата. Ако субјектот врши редовни анализи засновани врз родово разделени статистички и аналитички податоци, тогаш може да биде возможно ревизорот да ги утврди влијанијата на програмата врз прашања од родовата еднаквост со тек на времето, и додека ревизорот ги земе предвид другите потенцијални фактори.

Ревизија на резултати е практична само ако субјектот ги мери извршувањата и резултатите на родовата еднаквост или ако ревизорот може да ги измери резултатите и исходите од поставените цели кај родовата еднаквост. Во случаи кога раководството навистина ја мери родовата еднаквост од сите овие аспекти, ревизорот ќе изврши дополнителна аналитичка работа за да ги потврди собраните информации кои ќе му послужат како поткрепувачка документација и докази во ревизијата. Исто така, без јасно разбирање на опфатот, распространетоста, социјалната состојба и други елементи на популацијата кон која се однесува одредена програма или која е засегната од таа програма можеби нема да биде возможно да се направат усогласувања помеѓу резултатите од програмата и нејзиното влијание врз родовата еднаквост.

Во случаи кога раководството не врши мерење на аспектите на родовата еднаквост, ревизорот може врз основа на примена на професионалното расудување да одлучи да ги измери аспектите на родовата еднаквост. Сепак, мерењето на родовата еднаквост може да биде предизвик и затоа ревизорот не се одлучува за директно мерење без претходно да утврди дали таквите мерења се изводливи и со разумни трошоци.

РЕВИЗИЈА НА ПРОБЛЕМИ

Ревизијата на успешност со употреба на пристап ориентиран кон проблеми вклучува испитувања од страна на ревизорот со кои ќе ги потврди причините за конкретните поединечни проблеми во областа, и ќе изврши анализи за настанатите проблеми и отстапувањата од поставените критериуми во аспектите на родовата еднаквост. Овие активности ревизорот ги спроведува со цел да оцени дали се исполнети очекуваните резултати. Примената на овој пристап ориентиран кон проблеми се состои во фокусирање на ревизорската работа врз одреден проблем кој е основа за несупешните извршувања кај субјектот кои се причина за отсуство на очекуваните резултати. Потоа, ревизорот прибира соодветна поткрепувачка документација, врши анализи за

проценка на важноста на проблемот и причините за проблемот. Честопати, ревизорот е свесен за одреден проблем кој е резултат од поголемо парламентарно или медиумско внимание. Исто така, одредени проблеми ревизорот ги евидентира врз основа на доставени пријави, барања за ревизија, жалби или укажувања до ВРИ или преку преглед на прашања доставени до институцијата народен правобранител. На пример, идентификуван проблем може да биде недоволната застапеност на жените во проект за развој на микрофинансирање во земјоделието. Врз основа на идентификувањето ревизорот превзема постапки и активности за утврдување на причините на настанатиот проблем преку разгледување на дизајнот на програмата или социо-културните фактори што можат да ја ограничат стапката на учество на жените во конкретната област.

КОМБИНИРАНИ РЕВИЗИИ НА СИСТЕМИ И РЕЗУЛТАТИ

Ревизорот не треба да очекува да најде чисти елементи за ревизии на родовата еднаквост ориентирани кон „системи“ или „резултати“. Иако почетната точка за ревизорот во ревизијата на успешност вообичаено се резултатите, ревизиите на родовата еднаквост обично вклучуваат некои системски и процедури, особено тие каде што резултатите од родовата еднаквост се лоши. Причината на отсуство или

не вклучување на родовата еднаквост може да биде поврзана со културните традиции, но исто така и со системи или регулативи кои не се дизајнирани да одговорат на родовата еднаквост и/или кои ја обесхрабруваат или попречуваат родовата еднаквост. Комбинираниот пристап се препорачува во ситуации каде што постојат системи што директно влијаат на постигнувањата на родовата еднаквост (како што се човечки ресурси и унапредувања) и каде резултатите од родовата еднаквост се мерат и се мерливи.

Користејќи го комбинираниот пристап, ревизорот може да изрази разумно уверување и за системите и за резултатите или да идентификува разумно решение/препораки за идентификуваните проблеми и да ја пренесе целината на пораката. Ова ќе ја зголеми релевантноста на донесените заклучоци од ревизијата и ќе го намали ризикот од донесување на погрешен заклучок што не ја одразува реалната состојба кај родовата еднаквост.

На пример, може да постои тврдење дека системите на една организација не можат/не функционираат како што треба, но сепак аспектите на родовата еднаквост се постигнати. Доколку ревизорот дизајнирал заклучок само во врска со целите на системот, заклучокот би бил ограничен на фактот дека системите не функционираат според предвидениот план, што секако не ја информира реално и веродостојно јавноста за вистинските состојби и резултати од примена на аспектите на родовата еднаквост.

Слична состојба постои и кога цел на ревизијата на успешност за родова еднаквост се резултатите од активностите на родова еднаквост, односно ревизија со примена на пристапот ориентиран кон резултати. На пример, еден субјект може да има слаби или нефункционални системи и процедури, но сепак да ги постигнува аспектите на родова еднаквост (забелешка: впрочем овие претпоставени ризици се вообичаени кај сите видови на ревизии кои се ориентирани кон оценка на функционирање на внатрешните системи на субјектот). Во овој случај, ревизорот вршејќи ревизија само на резултатите, ќе донесе заклучоко дека субјектот ги постигнува аспектите на родова еднаквост, оставајќи неточен впечаток на заинтересираните страни дека воспоставените системи и функционирањето на процедурите се соодветни и дека постигнувањата се реални и одржливи.

Кај ревизијата на родовата еднаквост со примена на пристапот ориентиран кон проблеми, ревизорот треба да го земе предвид и постоењето на ризик од утврдување/ неутврдување на други прашања кои можат негативно да влијаат на резултатите од конкретната програма.

Добра пракса: Ревизорскиот пристап што ги комбинира, системите, целите и резултатите, ќе го намали ризикот од постигнување неточен заклучок, ќе обезбеди подобро разумно уверување и ќе им овозможи на ревизорите да ја пренесат целосно пораката.

1. Дали субјектот спровел иницијатива насочена кон постигнување на родова еднаквост?
2. Дали управувањето со субјектот или програмата има општи системи и практики кои ја негуваат родовата еднаквост?
3. Дали се достапни компаративни одредници за родова еднаквост, основни податоци или клучни цели и индикатори за успешност?
4. Дали менаџментот ја мери родовата еднаквост?
5. Дали ревизорите можат да ја измерат родовата еднаквост?

4. Цели - Како ревизорот да ги развие цели(те) на родовата ревизија на успешност?

Меѓународната организација на врховните ревизорски институции (INTOSAI) – во ISSAI 300 - Принципи на ревизија на успешност, го дефинираат барањето за одредување на цел на ревизијата како барање со кое ревизорот треба да постави јасно дефинирана ревизорска цел која се однесува на принципите на 3-те Е“.

Овие принципи препознаваат три основни начини на поставување или дефинирање на ревизорската цел: **описни, нормативни и аналитички.**

Описните цели го поставуваат прашањето, Како е? Како системите работат или кои се резултатите? Пример за описно поставена цел: “да се процени напредокот направен од субјектот во примена на програмата за родова еднаквост.”

Нормативните цели го поставуваат прашањето, “Дали е така како што се очекува” (треба да биде)? Дали системите се во поддршка и ги остваруваат очекувањата или најдобрите практики. Пример за нормативно поставена цел: “Да се утврди дали програмата за родова еднаквост ги остварува очекуваните цели и резултати”.

Аналитичките цели го поставуваат прашањето: „Зошто не е како што треба да биде?“ Зошто системите или резултатите не ги исполнуваат очекувањата? Пример за аналитичка цел: „Да се утврди зошто програмата за родова еднаквост не ги испорачува очекуваните резултати“

Стандардите на INTOSAI упатуваат дека креираните ревизорски цели како нормативни и аналитички цели имаат поголема веројатност да додадат вредност отколку целите креирани како описни цели .

Добра пракса: При изготвувањето на ревизорските цели кај ревизија на родовата еднаквост, ревизорот треба да дизајнира нормативни или аналитички цели секогаш кога е тоа можно. Нормативните цели доведуваат до заклучоци поврзани со јасно поставените очекувања и затоа е поголема веројатноста вака дефинираните цели да додадат поголема вредност за ревизијата отколку описно дефинираните цели.

Целите на ревизијата треба да бидат усогласени, поврзани и тесно насочени кон фокусот, односно предметот на ревизијата. Во оваа фаза, ревизорот ќе поседува веќе стекнато знаење и достатно информации со цел запознавање со предметот на ревизија за да даде одговор на следниве прашања:

1. Дали субјектот спровел иницијатива насочена кон постигнување на родова еднаквост?
2. Дали управувањето со субјектот или програмата има општи системи и практики кои ја негуваат родовата еднаквост?
3. Дали се достапни компаративни одредници за родова еднаквост, основни податоци или клучни цели и индикатори за успешност?
4. Дали менаџментот ја мери родовата еднаквост?
5. Дали ревизорите можат да ја измерат родовата еднаквост?

Познавањето на одговорот на овие прашања ќе му помогне на ревизорот да утврди на што ќе се фокусира ревизијата и последователно и на целите на ревизијата.

Во Табела 2 се прикажани одредени генерички примери на нормативни ревизорски цели поврзани со различни области на интерес. Во некои случаи, ревизорот ќе биде флексибилен во изборот на повеќе цели од различни видови.

На пример, ревизорот може да одлучи за три различни форми на цели:

1. Да утврди дали системите за управување и практиките што го поддржуваат постигнувањето на родовата еднаквост ги исполнуваат очекувањата или најдобрите практики.
2. Да утврди дали системите за управување и практиките за мерење и известување за родовата еднаквост ги исполнуваат очекувањата или најдобрите практики.
3. Да утврди дали извршувањата на родовата еднаквост на субјектот ги исполнуваат одредниците, стандардите или клучните цели на успешноста.

Во овој случај, ревизорот може да избере една, повеќе, или сите три вида на цели во зависност од расположивите ресурси, значењето, ризикот или други релевантни фактори кое е директно поврзано со опфатот, времетраењето и количината на ревизорската работа.

ТАБЕЛА 2. Примери на Нормативно поставени цели ревизија со специфичен фокус

Област на која се фокусира	Нормативно поставени цели ревизија
Родова еднаквост-политики и/или стратегии	Да се утврди дали дизајнирањето и спроведувањето на политиката / стратегијата за родова еднаквост ги исполнува очекувањата или најдобрите практики.
Системи и практики	Да се утврди дали системите за управување и контролите што поддржуваат постигнување на родова еднаквост ги исполнуваат очекувањата или најдобрите практики.
Мерење и известување	Да се утврди дали системите за управување и практиките за мерење и известување за родовата еднаквост ги исполнуваат очекувањата или најдобрите практики.
Родова еднаквост-резултати	Да се утврди дали работата на една организација (или програма) за родова еднаквост ги исполнува одредниците или клучните цели на успешноста.

Во други случаи, оваа флексибилност можеби не постои.

На пример, ако раководството не ја мери родовата еднаквост и се утврди дека не е можно или практично ревизорот сам да ја мери родовата еднаквост, тогаш поставување на ревизорска цел поврзана со резултатите од родовата еднаквост (ефекти, output's , резултати) не е можна.

Најдобар пристап во овој случај може да биде поставување на ревизорска цел ориентирана кон системите и практиките за мерење на родовата еднаквост (забелешка – поставување на аналитички цели).

Дури и кога постојат мерења на родовата еднаквост, капацитетот за добивање на резултати од ревизорските мерења и анализи ќе биде ограничен доколку нема достапни одредници, основни линии (таргети) или клучни цели за успешност со кое ќе се обезбеди споредба.

5. Ревизорски критериуми

Како да се изберат критериумите за ревизија на родовата еднаквост?

Барањата на ISSAI 300, точка 29, и ISSAI 3000, точка 45 – 51 упатуваат ревизорот да постави критериуми кои одговараат и кои кореспондираат со ревизорските прашања и кои се однесуваат на принципите на 3 – те Е.

Критериумите во ревизијата на успешност се одредници кои ревизорот ги користи за да го оцени предметот на ревизија (забелешка – во случајот ревизија на аспектите на родовата еднаквост) и тие треба да имаат карактеристика на разумност и мерливост, да се оценливи и постигнати. Критериумите можат да бидат кивантитативни и квалитативни.

Критериумите претставуваат стандарди во однос на тоа што се очекува да исполни субјектот кој е предмет на ревизија. Ревизорските критериумите претставуваат клучен фактор за спроведување на успешна ревизија со додадена вредност, ревизија која ќе придонесе и влијае на подобрување на родовата еднаквост во општеството. Ревизорските постапки се фокусираат на чекори со кои ревизорот ќе утврди дали критериумите се исполнети или не се исполнети, со кој квантитет и/или квалитет се исполнети и др. Ревизорските критериуми треба да се јасни, концизни, релевантни, сигурни, неутрални, разбирливи и целосни/сеопфатни. Ако ревизорските критериуми се нерелевантни или нецелосни, тогаш ревизијата најверојатно ќе биде исто така нерелевантна и без додадена вредност, со погрешно донесени заклучоци и соборливи докази.

Наоѓањето на соодветни ревизорски критериуми претставува предизвик за секоја ревизија на успешност. Постојат голем број видови на ревизорски критериуми во однос на ревизијата на родовата еднаквост. Фокусот може да се движи од проценка на пристапот на ниво на политики на владата за аспекти на родовата еднаквост, до проценка на тоа како одредена програма ја постигнува родовата еднаквост.

Според тоа, за изборот на ревизорските критериуми кај ревизијата на родовата еднаквост не постои и не евозможен пристапот на избор на ревизорски критериуми кои ќе бидат генерални или ќе се однесуваат „кон сите“ активности и аспекти на родовата еднаквост.

Генерално ревизорот ќе ги лоцира соодветните ревизорски критериуми преку:

- ▶ истражувања на најдобрите практики, стандарди и регулативи во областа;
- ▶ идентификување на сигурни одредници (цели, резултати, мерења и сл.) во даден сектор или користење на основни податоци за минати извршувања/активности на субјектот кои ќе служат како репери;
- ▶ разгледување на досиејата на претходна ревизија и објавените ревизорски извештаи;
- ▶ комуникација со колеги од други ВРИ за исти или слични теми и области;
- ▶ консултации со научната и експертската јавност од областа.

Целта на ова упатство не е да обезбеди стандарден листинг на ревизорски критериуми затоа што и не постојат универзални ревизорски критериуми кои би одговарале и би биле применливи во сите ревизии на родовата еднаквост, односно целта е да даде примери на потенцијални ревизорски критериуми кои ќе помогнат при проценка на:

- ▶ системи и практики на управувањето за постигнување на родовата еднаквост,
- ▶ нивото на родовата еднаквост постигнато во однос на сигурни репери, цели на извршувања, активности или основни податоци.

Подолу се дадени примери за тоа како да се развијат ревизорски критериуми поврзани со ревизија на родовата еднаквост со примена на пристапот ориентиран кон системите и пристапот ориентиран кон резултатите.

Развивање на ревизорски критериуми кај ревизија на родовата еднаквост со употреба на пристапот ориентиран кон системи.

Ревизорските критериуми треба да се засноваат на добри практики за управување и системи за постигнување на родова еднаквост. Ревизорот исто така може да одлучи да избере ревизорски критериуми поврзани со специфичните стратегии што ги користи субјектот кој е предмет на ревизија на родова еднаквост.

На пример, ако субјектот има спроведено иницијативи за родова еднаквост со цел зголемување на учеството на жените во одредени програми, ревизорски критериуми кои ќе бидат поврзани со најдобрите практики за родова еднаквост и усогласеноста со политиките за родова еднаквост може да бидат вклучени во планот за ревизија како ревизорски критериуми.

На пример, критериуми во ревизија на родовата еднаквост кои ги нагласуваат системите кај субјектот кој е предмет на ревизија може да се засноваат на активности за управување кои ја поттикнуваат родовата еднаквост кај субјектите во јавниот сектор и ќе претставуваат ревизорски критериуми кај една ревизија на родова еднаквост со примена на пристапот ориентиран кон системите.

Студиите покажале дека мора да бидат присутни голем број на услови (или фактори на успех) со цел да им се овозможи на субјектите да ги постигнат аспектите на родова еднаквост. Како на пример:

1. Лидерство на високи нивоа;
2. Силно опкружување и организациска култура (политики, планови, ресурси и отчетност);
3. Градење на капацитети и експертиза (внатрешни ресурси, надворешни експерти, свесност, техничка обука);
4. Следење и известување;
5. Постојано подобрување.

Развивање на ревизорски критериуми во ревизија на родова еднаквост со примена на пристапот ориентиран кон резултатите можно е во следните услови:

- ▶ Постојат достапни информации за перформансите;
- ▶ Постојат достапни одредници, основни линии или цели за извршувања; и
- ▶ Раководството спроведува анализи засновани врз родовата поделба или пак овие анализи се спроведени од ревизорот.

Општо, целта на ревизијата со акцент на резултатите ќе биде да се процени нивото на родова еднаквост постигнато во однос на одредниците, основната линија или целите на успешноста. Целта на ревизијата исто така може да ги потенцира резултатите што произлегуваат од иницијатива насочена кон пол или иницијатива за родова еднаквост.

Соодветно на тоа, критериумите и под-критериумите што би ја поддржале целта на резултатите може да се однесуваат на:

- ▶ Веродостојноста и другите карактеристики (како што се навременост, релевантност и комплетност) на информациите произведени од субјектот кој е предмет на ревизија. На пример „Субјектот користи навремени, релевантни, доверливи и целосни информации за да ги процени своите политики, мерки, алатки и одлуки за родова еднаквост“ или „Субјектот користи веродостојни и валидни мерки за ефикасност на програмата со која ги проценува и известува за резултатите од својата иницијатива за родова еднаквост“.
- ▶ Процесите за одредување на одредници што ги користи еден субјект и изборот на соодветни показатели/индикатори/критериуми. На пример:
- ▶ Субјектот избрала релевантни и разумни одредници за да ги процени извршувањата на неговите активности за родова еднаквост“ или „Субјектот користи разумни и релевантни одредници за да ги процени резултатите од неговите иницијативи насочени кон родот и полот“.
- ▶ Споредба на извршувањата во насока на еднаквоста на родовите кај еден субјект со одредници, основни линии или цели на успешноста. На пример „Субјектот (или програмата, активноста, иницијативата) ги исполнува целите за родова еднаквост утврдени во неговиот стратешки план“ или „Субјектот (или програмата, активноста, иницијативата) ги исполнува признаените секторски стандарди за родова еднаквост“.
- ▶ Заклучоци донесени од еден субјект за неговите извршувања за родовата еднаквост. На пример „Субјектот извлекува соодветни заклучоци за своите извршувања за родова еднаквост врз основа на податоците за извршувањата и одредниците, основните линии или целите на изведбата“.

Кога ревизорите ќе се потпрат на извршувањата на субјектот и информациите за мерења, тие ќе треба да ја тестираат веродостојноста и релевантноста на податоците што им се достапни.

Доколку таквите информации не се достапни во организацијата, ревизорот може да одлучи да ги одреди овие одредници. Во такви случаи, ревизорот треба да се консултира со стручни лица за да ги идентификува соодветните одредници.

Во Прилог 3 на ова упатство е даден пример на содржина на програма за ревизија на тема/пот-прашања од областа на родова еднаквост користени во првата извршена ревизија во ДЗР од области на родовата еднаквост на тема **“Ефективност на мерките на Владата на Република Северна Македонија за родова еднаквост и соодветни родови буџетски иницијативи”**.

2.3.2. ФАЗА ИЗВРШУВАЊЕ

Фазата на извршување во ревизијата на успешност од области на родова еднаквост (и нејзина комбинација со ревизија на усогласеност) претставува собирање и анализа на податоци и информации кои ќе обезбедат соодветни и доволни ревизорски докази со цел ревизорот да дизајнира наоди, да донесе правилни заклучоци како одговор на поставените ревизорски цели и прашања, како и да даде применливи препораки за надминување на утврдените состојби секогаш кога и каде е тоа соодветно.

Фазата на извршување и кај ревизиите на родовата еднаквост ги следи и ги применува истите методолошки постапки дефинирани за оваа фаза од Прирачникот за ревизија на успешност, донесен и во примена во ДЗР од 2022 година.

Фазата на извршување на ревизијата започнува по одобрување на документот Ревизорската програма, а со цел остварување на поставените задачи по пат на примена на ревизорска методологија и ревизорски техники, ревизорот да стекне доволно релевантни докази, за да формира заклучоци за степенот на 3 те Е во користењето на јавните средства за постигнување на целите на родовата еднаквост. Во **Прилог 3** од ова Упатство даден е Пример на содржина на ревизорска програма за ревизија на родовата еднаквост од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година.

Целта на фазата на извршување е да се соберат и анализираат информации врз основа на кои ќе се формулираат наодите и заклучоците за поставените/дефинираните ревизорски прашања.

- ▶ Ревизорскиот тим ќе треба да биде запознаен со различни техники за собирање и анализа на податоци, како што се **родова анализа**, бенчмаркинг, анкети, **статистичка анализа** и анализа на основните причини.
- ▶ Во ревизијата на родовата еднаквост која ги нагласува **системите и контролите**, ревизорските процедури може да вклучуваат **тестови на контроли, мапирање на процеси, преглед на документи, физичко набљудување и интервјуа**.
- ▶ Ревизорите може ќе **треба да извршат споредба со некои други субјекти (на национално и меѓународно ниво)** за да се утврди дали постојат слабости, на што се должат разликите, каде и како да се надминат утврдените состојби.

Ревизиите на родовата еднаквост вклучуваат техники за собирање и анализа на податоци, информации и евиденции кои се заеднички за сите ревизии на успешност, изборот на ревизорски процедури исто така бара одредени посебни размислувања и разгледувања.

Ревизорот и ревизорскиот тим треба да изградат вештини за примена на техниките за собирање и анализа на податоци, како што се следните:

- ▶ Анализа заснована на пол;
- ▶ Бенчмаркинг;
- ▶ Анкети;
- ▶ Статистичка анализа;
- ▶ Анализа на изворните причини;
- ▶ Прашалници (види **Прилог 4.1.-4.4.** од ова Упатство).

На пример, ако субјектот спровел програми за родовата еднаквост, ревизорот треба да ги спореди програмите за родовата еднаквост на субјектот со најдобрите практики за спроведување на родовите аспекти.

При ревизијата на родовата еднаквост, која ги нагласува резултатите, ревизорот ќе треба да спроведе процедури за ревизија кои се фокусираат на мерење на родовата еднаквост и на проценка на веродостојноста и комплетноста на информациите и одредниците за родова еднаквост.

Кога ги испитува резултатите, ревизорот треба да го има во предвид прашањето на „припишување“: дали има разумна причинско - последична врска помеѓу активностите на субјектот и набљудуваните промени во родовата еднаквост?

Идентификувањето на оваа разумна причинско – последична врска може да биде особено предизвикувачко за резултатите, бидејќи субјектите во јавниот сектор често работат на подолгорочни резултати каде што различни надворешни фактори можат да влијаат на конечното постигнување на посакуваните резултати. Во такви случаи, субјектите кои се предмет на ревизија можат да имаат само придонес врз влијанието на резултатите кои се бараат. Експертите за предметни теми секако ќе можат да му помогнат на ревизорот да се справи со овие прашања.

Репери (бенчмарк)

Репери или првични вредности се мерки во однос на кои може да се споредува тековното ниво на родова еднаквост во организацијата, економскиот сектор или кај населението. Реперите може да претставуваат најдобри практики или посакувано ниво на родова еднаквост, додека првичните вредности обично претставуваат претходно ниво на успешност кое е постигнато кај организацијата, секторот или населението. (Стручните лице во областа може да наведат примери за репери.) Доколку ревизорите располагаат со тековни и веродостојни репери или првични вредности, тие можат да одредат до кој степен избраните организации, програми или процеси ја постигнуваат родовата еднаквост во споредба со најдобрите практики, или да утврдат дали организацијата ја подобрила состојбата на родовата еднаквост со текот на времето. Ова може да наметне предизвици за ревизорите. На пример, реперите или првичните вредности треба да се пресметаат со помош на слични променливи, инаку нема да можат лесно да се споредат. Во случаи кога пресметките не се извршени на сличен начин, ревизорите најверојатно ќе треба да ги коригираат или податоците на субјектот на ревизија или на реперите и првичните вредности за да се овозможи споредливост. Споредливоста на податоците, исто така, може да биде проблематична кога единствените достапни репери се земаат од меѓународни организации или други земји. Бидејќи меѓународните организации може да имаат различни политики, културни приоритети и цели од националните влади, можеби не е праведно или соодветно да се користи меѓународен репер за да се оцени родовата еднаквост на конкретна јавна организација или јавна услуга.

Индиректни начини на проценка на родовата еднаквост

Ревизорот може да користи и други начини за проценка на родовата еднаквост за да ги надолжни постапките за ревизија како на пример: **анкети на корисници на услуги, фокус групи и интервјуа** со различни засегнати страни кои ќе му помогнат на ревизорот да ги идентификува областите каде постои или не постои родова еднаквост (т.н. ризични области) и каде што може да развие понатамошни ревизорски постапки (со развивање на ревизорски потпрашања и критериуми).

Анкетите и интервјуата може да му обезбедат на ревизорот корисни информации за потенцијалните решенија што можат дополнително да се испитаат во тек на вршење на ревизијата. Анкетите за истражување, вклучително и фокус-групи, може да се користат за проценка на родовата еднаквост во рамките на субјектите во однос на квалитетот на работата, надоместокот и промотивните можности.

2.3.3. ФАЗА ИЗВЕСТУВАЊЕ

Фазата на известување ги прикажува резултатите од ревизијата со изработка на извештај од извршената ревизија на успешност. Извештајот треба да му овозможи на читателот да разбере зошто и како ревизијата била спроведена и да понуди практични препораки кои ќе овозможат корисни промени во политиките и примената на родовата еднаквост кај субјектите, програмите и активностите на Владата. **Чекорите за оваа фаза се објаснети во точка 4 од Прирачникот на ДЗР за ревизија на успешност донесен во 2022 година.**

ИНПУТ/ВЛЕЗ	ПРОЦЕС	АУТПУТ/ИЗЛЕЗ
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Нацрт извештај ▶ Програма за ревизија ▶ Распоред ▶ Резултати од дискусиите во тимот за ревизија ▶ Работни документи за собрани и анализирани докази ▶ Матрица на наоди 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Состанок со субјектот, предмет на ревизија со цел да се дискутираат утврдените состојби ▶ Пишување нацрт извештај ▶ Контрола на квалитет ▶ Одобрување на извештајот ▶ Доставување на нацрт извештај ▶ Добиени коментари од субјектот предмет на ревизија ▶ Подготовка на финален извештај 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Објавен конечен ревизорски извештај ▶ Објавени соопштенија за медиумите ▶ Презентација на извештајот пред заинтересираните корисници ▶ Презентации во работни групи на ЕУРОИСАИ ИНТОСАИ и други корисници

Иако форматот и стилот на пишување кај ревизиите на успешност се усогласени со барањата на INTOSAI принципите и стандардите, постојат голем број на различни начини, алатки и техники кои може да се користат за да се зголеми влијанието од ревизорските извештаи. Тие техники се применуваат во сите случаи, вклучително и во ревизијата на успешност за прашањата од родовата еднаквост.

Некои клучни размислувања за ревизорот вклучуваат:

- ▶ Управување со ризиците за известување преку потврдување на наодите и претпоставките со експерти за прашања од родовата еднаквост;
- ▶ Давање на јасни пораки во ревизорските извештаи и медиумските комуникации (на пр. соопштенија за јавност) кои ќе покажат дали е постигнат или треба да се постигне повисок степен на родова еднаквост со истите ресурси или дали за подобрувањата се потребни измени на одредена програма, активност, иницијативи од надлежниот субјект, и
- ▶ Користење на техники за визуелизација на податоците (инфографици, табели, графикони и слики) и објаснувачки текстови кои може да се користат за да се пренесат наодите од ревизијата на концизен и влијателен начин.

Извештаите од овие ревизии на родова еднаквост исто така ќе бидат предмет на интерес за контрола на квалитет од ПГДР – одговорен за ревизијата како и од страна на Стручното тело за оценка на квалитетот на РИ, за да се запази и осигура квалитетот на ревизорските извештаи односно дека прибраните докази се точни и несорбливи и дека се почитуваат и одржуваат ревизорските стандарди за известување.

2.3.4. ФАЗА СЛЕДЕЊЕ НА ПРЕПОРАКИТЕ

Следењето на ревизорските препораки е дел од ревизорскиот процес. Тоа е важна алатка за зајакнување на влијанието на ревизијата. Приоритети за следење се утврдуваат со стратешкото планирање на ревизиите на ДЗР.

На ревидираните организации треба да им се овозможи доволно време за да ги спроведат акционите планови, но треба да се има во предвид дека треба да се вложат ресурси кои би биле неопходни за ревизија.

Многу ВРИ имаат политика на користење на уверување во извештајот за следење. Во ревизијата за родова еднаквост, ова би значело ограничување на ревизијата на наодите и препораките од оригиналната ревизија, ажурирање на квантитативните информации за успешноста со ограничени тестови за ревизија.

Фазата и чекорите за следење на спроведување на препораките е детално опишано во Прирачникот за следење на препораките на ДЗР (октомври 2016).

Скопје, бр. 01-1486/1
Датум: 09.11.2022

Главен државен ревизор
м-р Максим Ацевски

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1. Карактеристики на родовите ревизији

КАРАКТЕРИСТИКИ	РОДОВИТЕ АСПЕКТИ ВО РЕВИЗИИТЕ НА УСПЕШНОСТ	РОДОВИТЕ АСПЕКТИ ВО РЕВИЗИЈАТА НА УСОГЛАСЕНОСТ
Цели	<p>Да се процени дали владините иницијативи, програми, потпрограми, активности, акции ги почитуваат принципите на еднаквост и еднакви можности во рамките на пошироките теми на ревизија</p> <p>Основната цел на родовите аспекти во ревизијата на успешност е да го промовира управувањето со ефикасноста и ефективноста на владините политики и програми притоа имајќи предвид дека програмите имаат различно влијание врз мажите и жените и мора да бидат дизајнирани да ги ублажат родовите нееднаквости и да придонесат кон унапредување на родовата еднаквост.</p> <p>Ревизијата на успешност секако придонесува и за отчетноста и транспарентноста. (ISSAI 300/12).</p>	<p>Да се оцени дали активностите на субјектите од јавниот сектор се во согласност со нормите кои ја регулираат родовата еднаквост (Законот за еднакви можности на мажите и жените).</p> <p>Регулативата за родовата еднаквост може да вклучува правила, закони и прописи, буџетски одлуки, политики, воспоставени кодекси, договорени услови или општи принципи кои го регулираат доброто финансиско управување и однесувањето на јавните службеници во јавниот сектор.</p>
Предмет	<p>Предметот на ревизија во ревизијата на успешност се дефинира со целите на ревизијата и ревизорските прашања.</p> <p>Предмет на ревизија може да бидат конкретни програми, субјекти или фондови или одредени активности (со исход, резултати и учинок), постоечки состојби (вклучително причини и последици), како и нефинансиски и финансиски информации за овие елементи.</p> <p>Ревизорот го разгледува или оценува предметот на ревизија за да го утврди степенот до кој, се“ или „не се“ исполнети утврдените критериуми. (ISSAI 100/30)</p>	<p>Предметот на ревизија во ревизијата на усогласеност се дефинира со опфатот на ревизијата. Тоа може да бидат активности, финансиски трансакции или информации. Кај аранжманите со потврда за усогласеност порелевантно е фокусот да биде на информациите за предметот на ревизија, кои може да бидат изјави за усогласеност во усогласност со воспоставената и стандардизирана рамка за известување. (ISSAI 100/30)</p>
Потребна квалификација на ревизори	<p>Покрај основните квалификации ревизорите мора да имаат поминато обука за родовите аспекти во политиките и буџетите</p>	<p>Економски и правни науки.</p>
Пристап и методологија	<p>Различни во зависност од ревизијата, субјектите и предметот на ревизијата.</p>	<p>Стандардизирани или различни во зависност дали ревизијата се врши одделно или заедно со ревизија на финансиските извештаи.</p>
Докази	<p>Различни видови докази, но доказите се препорачува да се темелат на родово разделена статистика.</p>	<p>Заклучоци / мислења, кои обично ги исполнуваат стандардизирани барања.</p> <p>Доказите имаат потврден карактер.</p>
Известување	<p>Ревизиите на успешност се вообичаено ангажмани со директно известување. (ISSAI 100/30)</p> <p>Во ангажманите со потврда, одговорната страна го разгледува предметот на ревизија наспрема критериумите и презентира информации во врска со истиот. Исходот од разгледувањето на предметот на ревизија во однос на критериумите се презентира во ревизорски извештај, во форма на наоди, заклучоци, препораки или мислење. (ISSAI 100/29)</p> <p>Извештаите не се периодични.</p>	<p>Ревизиите на усогласеност може да бидат ангажмани со потврда или ангажмани со директно известување или двата ангажмани заедно. (ISSAI 100/30).</p> <p>Стандардизирана содржина, вклучувајќи мислење за усогласеност со законите, прописите и правилата.</p>

НАСОКИ ЗА РЕВИЗОРОТ ВО ПРЕЛИМИНАРНАТА ФАЗА НА РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ ОД ОБЛАСТА НА РОДОВА ЕДНАКВОСТ

АНАЛИЗА НА СОСТОЈБАТА

- ▶ Во анализата на состојбата, вклучително и во оценките и истражувањата, генералните категории како „луѓе“, „граѓани“, „корисници“ не ја прават разликата помеѓу мажите и жените. Заклучоците од таквите анализи, проценки и истражувања може да бидат парцијални. Истражувањата кој не се однесуваат директно на „популацијата“ туку на закони и политики, сепак на крајот имаат крајни корисници - мажи и жени со различни потреби и аспирации. Затоа во оваа фаза од ревизијата прашањето е дали, што и како направила институцијата за да ги надмине разликите во општеството и да поттикне развој имајќи ги предвид потребите на разни категории граѓани особено жените и мажите?
- ▶ Дали институцијата пред да преземе мерки и активности, направила анализа за состојбите на мажите и жените во секторот на делување или во односната област?
- ▶ Дали ваквата анализа се заснова на родово-разделени статистички податоци и дали ги идентификува потешкотиите со кој се соочиле различни групи граѓани, мажи, жени во специфичниот сектор или сектори на делување доколку се работи за хоризонтални програми?
- ▶ Дали постои поширока социо-економска анализа која ги согледува диспаратите кои се јавуваат, рурални - урбани средини, планските региони, образование, стапка на вработеност и невработеност, активно население, инвестиции и сето ова во однос на варијаблата пол, односно состојбите на мажите и жените?
- ▶ Дали во процесот на анализа на состојбите е направена проценка на корисниците – мажи и жени (ex ante проценка на политиката или регулативата) и нивните потреби во однос на полето на делување на политиката/ програмата/планот

ЦЕЛИ, МЕРКИ И АКТИВНОСТИ

- ▶ Кои се генералните цели, а кои се специфичните цели и приоритети на програмата/подпрограмата предмет на ревизија?
- ▶ Дали избраните стратешки и програмски цели и приоритети се темелат на емпириските податоци? Дали овие емпириски податоци се родово-разделени?
- ▶ Дали во дефинирањето на стратешките и програмските цели има родово специфични цели?
- ▶ Кој мерки и активности ги презела институцијата? Која е крајната цел која се сакала да се постигне со програмата/подпрограмата или иницијативата?
- ▶ Дали старатагијата, програмата, подпрограмата, акцискиот план има специфични мерки насочени кон поддршка на жените ?
- ▶ Кои се клучните корисници на мерките или активности (сооднос мажи/жени)?

БУЏЕТ/ФИНАНСИРАЊЕ/ИЗВОРИ

- ▶ Каков е соодносот во распределбата на финансиски средства?
- ▶ Дали алоцираните трошоци се потрошени според предвиденото или постојат отстапки или проблеми?
- ▶ Дали во буџетот постојат специфични трошоци наменети за поддршка на жените?

РЕЗУЛТАТИ И ПРИДОБИВКИ

- ▶ Како институцијата ги мери ефектите од преземените мерки ?
- ▶ Кои ќе има придобивки од преземените иницијативи и на кој начин? Проценете какви се придобивките за мажите и жените имајќи предвид дека интересите и приоритетите може да се разликуваат? Кои се посакуваните резултати што се очекувало да се постигнат со помош на мерките и активностите? Дали овие мерки и активности довеле до посакуваните резултати ?
- ▶ Какви импликации имале овие резултати врз разни категории граѓани, особено жени? На кој начин овие мерки и активности ја подобриле состојбата на мажите и жените во определени сектори?
- ▶ Дали извештаите на институцијата содржат обработени податоци по пол за корисниците на мерките?
- ▶ Дали можеме да заклучиме дека институцијата ги зела предвид состојбите на мажите и жените за да креира поправедни мерки ?

КОНСУЛТАЦИИ

- ▶ Со кого се направени консултации? Дали жените биле вклучени во овие консултации?
- ▶ Како се оценети мерките од страна на корисниците? Кој инструмент се користени за мерење на задоволството на граѓаните од мерките? Дали има родово-разделена статистика ?

НОРМАТИВНА И ПРАВНА РАМКА

- ▶ Дали законите или подзаконските акти со кои се пропишуваат определени услови кои имаат импликации на мерките се дискриминаторни?
- ▶ Дали инструментите кои ги користат институциите за спроведување на мерките (грантови, субвенции, заеми, обуки, и друга поддршка содржат податоци поделени по пол и дали се обработуваат ?

ПРИЛОГ 3. Пример на содржина на ревизорска програма за ревизија на родова еднаквост од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година⁵

РЕВИЗОРСКА ПРОГРАМА

Тема на ревизијата на успешност е “Ефективност на мерките на Владата на Република Северна Македонија за родова еднаквост и соодветни родови буџетски иницијативи”.

Целта на ревизијата на успешност е: “Дали активностите кои се преземаат од надлежните институции на централно ниво обезбедуваат услови за унапредување на родовата еднаквост”.

УТВРДЕНИ РИЗИЦИ ПО ОБЛАСТИ

Област 1 – Стратешка и правна рамка за имплементација и постигнување на целите за родова еднаквост;

- ▶ Ризик – Нецелосна и/или несоодветна имплементација на законската регулатива, како и недонесување односно ненавремено донесување на подзаконските акти;
- ▶ Ризик – Ненавремено и нецелосно исполнување на стратешките приоритети и цели, како и нејасно и несоодветно утврдување на истите;

Област 2 – Надлежни органи и институции за спроведување на целите за родова еднаквост;

- ▶ Ризик – Да не е воспоставена јасно дефинирана организациска и кадровска структура со јасно дефинирани надлежности, улога и одговорности на надлежните институции и органи;
- ▶ Ризик – Комуникација, координација и соработка помеѓу надлежните органи, институциите и другите инволвирани чинители да не е соодветна и адекватна и да не обезбедува навремено и квалитетно унапредување на родовата еднаквост.

Област 3 – Следење на степенот на реализација на целите, оценка и известување за родово одговорно буџетирање;

- ▶ Ризик – Методологијата за родово одговорно буџетирање, да не се реализира со предвидената динамика;
- ▶ Ризик-Недоволен и нецелосен мониторинг односно следење на спроведување на целите;
- ▶ Ризик – Нецелосно и недоволно известување за степенот на имплементација на целите;
- ▶ Ризик – Родово буџетски иницијативи да не се реализираат на начин кој ќе придонесе за родова еднаквост на жените и мажите.

⁵ “Ефективност на мерките на Владата на Република Северна Македонија за родова еднаквост и соодветни родови буџетски иницијативи”.

СОДРЖИНА НА РЕВИЗОРСКАТА ПРОГРАМА ПО ОБЛАСТИ

Ревизорската програма за секоја утврдена област содржи: значајни ризици, дефинирање на прашања/задачи кои ќе бидат предмет на ревизија, критериумите, опфатот, техниките кои ќе бидат користени за добивање на ревизорски докази, утврдување на ограничувачките фактори при извршување на ревизијата како и очекуваните резултати.

Област 1 - Стратешка и правна рамка за имплементација и постигнување на целите за родова еднаквост

Прашања/задачи

- ▶ Дали е донесена Стратегија за родова еднаквост?
- ▶ Дали се реализирани предвидените активности согласно Стратегијата за родова еднаквост?
- ▶ Дали постојат мерливи индикатори кои ќе го следат напредокот на остварените резултати и исполнетоста на специфичните цели од Стратегијата за родова еднаквост;
- ▶ Дали се донесени подзаконските акти согласно Законот за родова еднаквост?
- ▶ Дали е донесен нов закон за родова еднаквост?
- ▶ Дали е назначен правен застапник од МТСП кој треба да ја води постапката за утврдување на нееднаков третман на жените и мажите;
- ▶ Дали се целосно реализирани предвидените мерки со годишните програми за работа на Владата на РСМ во делот на родовата еднаквост?
- ▶ Дали постои разбирање за важноста од постигнување на родовата еднаквост во општеството?
- ▶ Дали во извештаите на Европската комисија за РСМ за периодот 2018 – 2020 година дефинирани се состојбите кои РСМ ги постигнала во делот на родовата еднаквост?

Критериуми

- ▶ Стратегија за родова еднаквост 2013 – 2020 година;
- ▶ Национални планови за акција за родова еднаквост, за периодот 2013 - 2016 и за периодот 2018 - 2020 година; Оперативни планови за родова еднаквост, за 2013 година, 2015 година и 2018 година;
- ▶ Стратегија за родово одговорно буџетирање 2012 – 2017 година;
- ▶ Годишна програма за работа на Владата на РСМ за 2018, 2019 и 2020 година;
- ▶ Годишна програма за работа на владата за периодот 2020 – 2024 година;
- ▶ Закон за родова еднаквост;
- ▶ Пекингшка декларација и платформа за акција;
- ▶ Конвенција на советот на Европа за превенција и борба против насилството врз жената и семејното насилство Истанбулска конвенција;

Опфат

- ▶ Влада на РСМ;
- ▶ Генерален секретаријат на Владата на РСМ;
- ▶ Министерство за труд и социјална политика;
- ▶ Комисија за еднакви можности на жените и мажите во Собранието на РСМ;

- ▶ Интерресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите
- ▶ Политички партии;
- ▶ Министерство за одбрана;
- ▶ Министерство за надворешни работи;
- ▶ Министерство за образование и наука;
- ▶ Министерство за економија;
- ▶ Министерство за финансии
- ▶ Министерство за животна средина и просторно планирање;
- ▶ Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
- ▶ Агенција за млади и спорт;
- ▶ Државен завод за статистика.

Техники за прибирање и анализа на податоци/докази

- ▶ Испитување на документација – досиеа;
- ▶ Компаративни анализи;
- ▶ Проверка на документација;
- ▶ Пребарување по стручна литература;
- ▶ Разговори/интервју;
- ▶ Анализа на податоци;
- ▶ Физичко набљудување/фотографирање.

Ограничувачки фактори нема

Очекувани резултати

Со спроведување на предвидените активности со стратешките и законските акти ќе се придонесе за поголема ефикасност во спроведувањето на родовата еднаквост и родовото одговорно буџетирање во РСМ.

Прашања/задачи

- ▶ Дали кадровската екипираност на МТСП Сектор за родова еднаквост обезбедува ефикасност во спроведувањето на родовата еднаквост?
- ▶ Дали е назначен координатор и заменик координатор за еднакви можности од страна на Владата на РСМ?
- ▶ Дали координаторите и заменик координаторите за родова еднаквост доставуваат редовно извештаи за работа до МТСП?
- ▶ Дали Владата на РСМ располага со податоци за учеството на жените и мажите при составот на нејзините работни тела и делегации, консултативните и координативните тела и при именувањето на претставници во управните одбори на јавните претпријатија и установи?
- ▶ Која е функцијата на интерресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите?
- ▶ Дали обезбедените финансиски средства за спроведување на процесот на родова еднаквост на жените мажите се доволни и во функција на родовата еднаквост?
- ▶ Каква е соработката и координација помеѓу надлежните институциите вклучени во системот на родова еднаквост на жените и мажите?
- ▶ Дали е спроведено анализа на преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во РСМ?
- ▶ Каков напредок е постигнат во родовата еднаквост и родовото одговорно буџетирање во државата?
- ▶ Дали координаторите и заменик координаторите за родовата еднаквост се систематизирани работни места?
- ▶ Дали е ставен во функција ресурсниот центар за родово одговорно креирање на политики и буџетирање?
- ▶ Дали се спроведени обуки за раководството на институциите и вработените вклучени во процесот на спроведување на родовата еднаквост на жените и мажите со цел надградување од областа предмет на нивна надлежност?
- ▶ Која е функција на комисијата за еднакви можности на жените и мажите како постојано работно тело, формирано од Собранието на РСМ?
- ▶ Дали Собранието на РСМ во рамките на своите надлежности се грижи за елиминација на сите форми на дискриминација врз основа на пол и подобрување на општествениот статус на жените и го интегрира принципот на еднакви можности на жените и мажите во законските иницијативи, политиките и програмите?
- ▶ Дали ги разгледува предлозите на закони и другите прописи што ги донесува Собранието од сите областите на општественото живеење, како и други предлози на закони и други прописи од аспект на вклученоста на родовиот концепт во нив?
- ▶ Дали го разгледува предлогот на Буџетот на РСМ, од аспект на вклученоста на родовиот концепт и дали ги разгледува родовите буџетски иницијативи?
- ▶ Дали е разгледана предлог стратегијата за родова еднаквост 2021 – 2026 година?
- ▶ Дали се следи усвојувањето и примената на основните и посебните мерки за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во сите области од јавниот и приватниот сектор?
- ▶ Дали се следи системот на мерки за отстранување на нееднаквиот третман на жените и мажите?
- ▶ На кој начин се следи донесување и изменување на закони и други прописи од областа на еднаквите можности на жените и мажите?
- ▶ На кој начин се грижи за доследно спроведување на одредбите од овој закон и други закони од областа на еднаквите можности на жените и мажите и недискриминацијата?
- ▶ На кој начин врши поттикнување на соработката меѓу надлежните органи за прашања кои се однесуваат на еднаквите можности на жените и мажите?
- ▶ Дали покренува иницијативи и активности против примена на родови стереотипи и предрасуди во јавниот живот?
- ▶ Дали и на кој начин врши редовно информирање на Собранието за сите прашања сврзани со еднаквите можности на жените и мажите?

- ▶ Дали и на кој начин соработува со комисиите за еднакви можности на жените и мажите во единиците на локалната самоуправа?
- ▶ Дали и на кој начин соработува со здруженијата на работодавачите, синдикатот, невладините организации и здруженијата активни на полето на еднаквите можности.
- ▶ Дали и на кој начин соработува со соодветните комисии на другите земји?
- ▶ Преглед на лица по пол (жени и мажи), номинирани за градоначалници и за членови на Советот во општините и Град Скопје за локалните избори одржани во 2017 и 2021 година?
- ▶ Дали во актите на политичката партија е уреден начинот и мерките за унапредување на еднаквото учество на жените и мажите во органите и телата на партиите?
- ▶ Дали се преземаат позитивни мерки со кои при еднакви услови се дава приоритет на лица од помалку застапениот пол, се додека не се постигне еднаква застапеност на жените и мажите?
- ▶ Дали политичките партии, прибираат, евидентираат и обработуваат статистички податоци, и ги прикажуваат според полова припадност и истите ги доставуваат до Државниот завод за статистика?
- ▶ Дали во поднесената листа на кандидати за пратеници и за членови на совет на општина и на Градот Скопје, најмалку 40% од кандидатите му припаѓаат на помалку застапениот пол и тоа на секои три места најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места?
- ▶ Преглед на лица по пол (жени и мажи), номинирани за кандидати за пратеници на парламентарните избори одржани во 2016 и 2020 година.
- ▶ Преглед на лица по пол (жени и мажи), номинирани за градоначалници и за членови на Советот во општините и Град Скопје за локалните избори одржани во 2017 и 2021 година.

Критериуми

- ▶ Годишен извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во РСМ за 2018, 2019, 2020 година;
- ▶ Правилник за систематизација и организација на работните места во институциите;
- ▶ Решение за формирање на интерресорска група;
- ▶ Финансиски средства во делот на родовата еднаквост.

Опфат

- ▶ Влада на РСМ;
- ▶ Генерален секретаријат на Владата на РСМ;
- ▶ Министерство за труд и социјална политика;
- ▶ Комисија за еднакви можности на жените и мажите во Собранието на РСМ;
- ▶ Интерресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите;
- ▶ Политички партии;
- ▶ Министерство за одбрана;
- ▶ Министерство за надворешни работи;
- ▶ Министерство за образование и наука;
- ▶ Министерство за економија;
- ▶ Министерство за финансии
- ▶ Министерство за животна средина и просторно планирање;
- ▶ Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
- ▶ Агенција за млади и спорт;
- ▶ Државен завод за статистика.

Техники за прибирање и анализа на податоци/докази

- ▶ Испитување на документација – досиеа;
- ▶ Компаративни анализи;
- ▶ Проверка на документација;
- ▶ Пребарување по стручна литература;
- ▶ Разговори/интервју;
- ▶ Анализа на податоци;
- ▶ Физичко набљудување/фотографирање;
- ▶ Анализа на доставените годишни извештаи за напредокот на состојбата на еднаквите можности на жените и мажите на органите на државната управа;
- ▶ Анализа на доставените годишни извештаи за напредокот на состојбата на еднаквите можности на жените и мажите на единиците на локална самоуправа.

Ограничувачки фактори **нема**

Очекувани резултати

Со правилна институционална поставеност, организација и надлежност на институциите задолжени за родова еднаквост и родово одговорно буџетирање, ќе се придонесе за поголема ефикасност во процесот на спроведувањето на родовата еднаквост во РСМ.

Со обезбедување на кадровски, финансиски, материјално технички капацитети ќе се зголеми ефикасноста во спроведувањето на процесот на родова еднаквост во РСМ.

Прашања/задачи

- ▶ Дали е изработена Методологија за родово одговорно буџетирање на органите на државната управа на централно ниво?
- ▶ Какви се состојбите во секторот/областа која е опфатена со програмата во однос на мажите и жените?
- ▶ Кои се нивните проблеми, потреби, приоритети?
- ▶ Кои се условите и причините кои можат да го отежнат пристапот на мажите и жените до можностите и придобивките кои ги нуди програмата? (културните бариери, социјалните и економски, психолошки, технолошки ограничувања, итн)
- ▶ Дали постојат механизми кои на жените и мажите им овозможуваат изразување на потребите и учество во дефинирањето на приоритетите во овој сектор/оваа област?
- ▶ Дали во случај на недостаток на вакви механизми тоа негативно би влијаело на родовата еднаквост во областа/секторот?
- ▶ Какви се очекуваните придобивки од програмата за мажите и жените? Дали ќе имаат подеднаков пристап до ресурсите и до можностите што ги нуди програмата?
- ▶ Кои мерки треба да се преземат во избраната програма со цел унапредување на еднаквите можности на жените и мажите?
- ▶ Дали соодветни средства се алоцирани за да се надминат нееднаквите можности, нееднаквостите и ограничувањата кои можат да бидат резултат на традиционалните родови улоги кои создаваат културни бариери, социјални и економски, психолошки ограничувања итн?
- ▶ Дали други програми и активности можат да придонесат кон унапредување на родовата еднаквост и постигнување на очекуваните резултати од програмата која е предмет на родово одговорно буџетирање?
- ▶ Дали постои континуитет во процесот на родово одговорно буџетирање?
- ▶ Дали е воспоставен систем на следење на ефектот од спроведувањето на процесот на родова еднаквост на жените и мажите во државата?
- ▶ Дали МФ води евиденција за пристигнатите родово буџетски иницијативи за програмите на буџетските корисници од централно ниво?
- ▶ Кои се дополнувањата на Законот за Буџети во однос на родовата еднаквост?
- ▶ Какви подобрувања во родовата еднаквост се очекуваат со донесување на новиот Закон за буџети?
- ▶ Систем на мониторинг на родово буџетски иницијативи, дали е потпишан Договор за следење на буџетските иницијативи помеѓу МФ и UN Women?
- ▶ Дали и како се планира да се постигне транспарентност на буџетските програми за кои е поднесена соодветна родова буџетска иницијатива?
- ▶ Дали МФ има воспоставено пракса на чување на буџетските барања доставени во електронска форма?

Критериуми

- ▶ Методологија за родово одговорно буџетирање на органите на државната управа на централно ниво;
- ▶ Родово буџетски изјави;
- ▶ Преглед на финансиски средства за реализација на програмата;
- ▶ Програми, извештаи, записници, дописи, преписки, одлуки за родова еднаквост на жените и мажите.

Опфат

- ▶ Министерство за одбрана;
- ▶ Министерство за надворешни работи;
- ▶ Министерство за образование и наука;
- ▶ Министерство за економија;
- ▶ Министерство за финансии;
- ▶ Министерство за животна средина и просторно планирање;
- ▶ Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство;
- ▶ Агенција за млади и спорт;
- ▶ Државен завод за статистика.

Техники за прибирање и анализа на податоци/докази

- ▶ Испитување на документација – досиеа;
- ▶ Компаративни анализи;
- ▶ Проверка на документација;
- ▶ Пребарување по стручна литература;
- ▶ Разговори/интервју;
- ▶ Анализа на податоци;
- ▶ Физичко набљудување/фотографирање;
- ▶ Изработка на прашалници за состојбата со родовата еднаквост и родовото одговорно буџетирање.

Ограничувачки фактори нема

Очекувани резултати

Спроведување на програми за родово одговорно буџетирање во органите на државна управа во насока на подобрување на целокупниот процес на родово еднаквост и родово одговорно буџетирање во РСМ.

ПРИЛОГ 4.1. Пример на Прашалник за Буџетска изјава од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година⁶

**ПРАШАЛНИК ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА МЕРКИТЕ НА
ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ
И СООДВЕТНИ РОДОВИ БУЏЕТСКИ ИНИЦИЈАТИВИ**

ПРАШАЊЕ	ОДГОВОР ДА/НЕ	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ
1. Од кога е започната да се спроведува Програмата во која во периодот 2018 – 2020 година е вклучена родова анализа?		
2. Како се поставени условите и критериуми за реализација на програмата во периодот 2017 - 2020 година и дали се извршени измени во текот на годините по спроведените родови анализи?		
3. Дали се извршени консултации со засегнати страни во институцијата и со други релевантни субјекти кои имаат надлежност или интерес од имплементацијата на програмата, уште во фазата пред подготовка на родово буџетската изјава?		
4. Дали се направени детални анализи на состојбата, прашањата и проблеми кои се однесуваат или ја предизвикуваат родовата нееднаквост при изготвување на програмата, односно не се направени детални анализи на состојбите во секторот, областа на која се однесува програмата во однос на жените и мажите, кои се нивните проблеми, потреби и приоритети, како и кои фактори придонесуваат за родово нееднаквост?		
5. Дали се предложени интервенции со кои ќе се надминат одредени недостатоци во однос на состојбите на жените и мажите и дали низ практични чекори се опишани резултатите кои треба да се постигнат во периодот на имплементацијата на програмите?		
6. Дали поставените индикатори во самите програми се дефинирани на начин кој што ќе ги измерат постигнувањата во родовата еднаквост?		
7. Колку изнесуваат финансиските средства за програмата за период од три години?		
8. Постои ли евиденција/преглед на родово разделени податоци за резултатите од програмата (доделување на средства на мажи и жени)		
9. Дали е изработен завршен извештај на крајот од третата година во кој треба да се сублимираат претходните годишни извештаи, постигнатите резултати и прогресот кој што се случил во текот на следењето на програмата од аспект на еднаквите можности на жените и мажите?		
10. Дали се следат во континуитет програмите со кои би се овозможило да се донесат одлуки за понатамошниот тек на програмата, да се научи од процесот и да се преземат корективни дејства во однос на активностите кои треба да се постигнат?		
11. Наведете ги главните проблеми со кои се соочува вашата институција во спроведувањето на родовата еднаквост и родовото одговорно буџетирање.		

⁶ "Ефективност на мерките на Владата на Република Северна Македонија за родово еднаквост и соодветни родови буџетски иницијативи".

ПРИЛОГ 4.2. Пример на Прашалник за Политичка партија од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година⁷

ПРАШАЛНИК ЗА СОСТОЈБАТА И ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ЕДНАКВОТО УЧЕСТВО НА ЖЕНИТЕ И МАЖИТЕ ВО ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ

ПРАШАЊЕ	ОДГОВОР ДА/НЕ	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ
Статут на политичката партија		
Програма на политичката партија		
1. Дали со актите на политичката партија е предвиден/опфатен принципот на еднакво учество на жените и мажите во органите и телата на партиите?		
2. Преглед на лица по пол (жени и мажи) во органите и телата на политичката партија.		
3. Дали се преземаат позитивни мерки со кои при еднакви услови се дава приоритет на лица од помалку застапениот пол, се додека не се постигне еднаква застапеност на жените и мажите?		
4. Дали политичките партии, прибираат, евидентираат и обработуваат статистички податоци и ги прикажуваат според полова припадност и истите ги доставуваат до Државниот завод за статистика?		
5. Дали во поднесените листи на кандидати за пратеници и за членови на совет на општина и на Градот Скопје, најмалку 40% од кандидатите му припаѓаат на помалку застапениот пол и тоа на секои три места најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места?		
6. Преглед на лица по пол (жени и мажи), номинирани за кандидати за пратеници на парламентарните избори одржани во 2016 и 2020 година.		
7. Преглед на лица по пол (жени и мажи), номинирани за градоначалници и за членови на Советот во општините и Град Скопје за локалните избори одржани во 2017 и 2021 година.		
8. Наведете ги главните проблеми со кои се соочува политичката партија во унапредување на еднаквото учество на жените и мажите.		

⁷ "Ефективност на мерките на Владата на Република Северна Македонија за родова еднаквост и соодветни родови буџетски иницијативи".

ПРИЛОГ 4.3. Пример на Прашалник за Буџет од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година⁸

ПРАШАЛНИК ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА МЕРКИТЕ НА ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ И СООДВЕТНИ РОДОВИ БУЏЕТСКИ ИНИЦИЈАТИВИ

ПРАШАЊЕ	ОДГОВОР ДА/НЕ	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ
1. Дали МФ води евиденција за пристигнатите родово буџетски иницијативи за програмите на буџетските корисници од централно ниво?		
2. Кои се дополнувањата на Законот за Буџети во однос на родовата еднаквост?		
3. Какви подобрувања со состојбата со родовата еднаквост се очекуваат по донесување на Законот за буџети?		
4. Систем на мониторинг на родово буџетски иницијативи – дали има склучен Договор за следење на буџетските иницијативи помеѓу МФ и UN Women?		
5. Дали и како се планира да се постигне транспарентност на буџетските програми за кои е поднесена соодветна родово буџетска иницијатива?		
6. Согласно инструкциите во Буџетски циркулар од МФ, буџетските барања се доставуваат на два начини: во електронска форма преку апликацијата Е-циркулар и во печатена форма. Внесот на сите обрасци во електронската апликација е задолжителен, но МФ нема воспоставено пракса на чување на буџетските барања доставени во електронска форма. Дали има некоја промена?		
7. Наведете ги главните проблеми со кои се соочува вашата институција во спроведувањето на родовата еднаквост и родовото одговорно буџетирање.		

⁸ Ефективност на мерките на Владата на Република Северна Македонија за родово еднаквост и соодветни родово буџетски иницијативи*.

ПРИЛОГ 4.4. Пример на Прашалник за Собрание
од спроведена ревизија на успешност на ДЗР во 2021 година⁹

**ПРАШАЛНИК ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА МЕРКИТЕ НА
ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ
И СООДВЕТНИ РОДОВИ БУЏЕТСКИ ИНИЦИЈАТИВИ**

ПРАШАЊЕ	ОДГОВОР ДА/НЕ	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ
1. Дали Собранието на РСМ во рамките на своите надлежности се грижи за елиминација на сите форми на дискриминација врз основа на пол и подобрување на општествениот статус на жените, го интегрира принципот на еднакви можности на жените и мажите во законските иницијативи, политиките и програмите; организира јавни дебати и расправи за прашања од областа на еднаквите можности на жените и мажите; ги анализира и дава мислења за влијанието на законските одредби врз статусот на жените и мажите, бара извештаи и документација од надлежните институции во однос на сферата на работа и подготвува и објавува извештаи за својата работа?		
2. Дали ги разгледува предлозите на закони и другите прописи што ги донесува Собранието од сите областите на општественото живеење, како и други предлози на закони и други прописи од аспект на вклученоста на родовиот концепт во нив?		
3. Дали го разгледува предлогот на Буџетот на РСМ, од аспект на вклученоста на родовиот концепт и дали ги разгледува родовите буџетски иницијативи?		
4. Дали е разгледана предлог стратегијата за родова еднаквост 2021 – 2026 година?		
5. Дали се следи усвојувањето и примената на основните и посебните мерки за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во сите области од јавниот и приватниот сектор?		
6. Дали се следи системот на мерки за отстранување на нееднаквиот третман на жените и мажите?		
7. На кој начин се следи донесување и изменување на закони и други прописи од областа на еднаквите можности на жените и мажите?		
8. На кој начин се грижи за доследно спроведување на одредбите од овој закон и други закони од областа на еднаквите можности на жените и мажите и недискриминацијата.		
9. На кој начин врши поттикнување на соработката меѓу надлежните органи за прашања кои се однесуваат на еднаквите можности на жените и мажите.		
10. Дали покренува иницијативи и активности против примена на родови стереотипи и предрасуди во јавниот живот?		
11. Дали и на кој начин врши редовно информирање на Собранието за сите прашања сврзани со еднаквите можности на жените и мажите?		
12. Дали и на кој начин соработува со комисиите за еднакви можности на жените и мажите во единиците на локалната самоуправа,		
13. Дали и на кој начин соработува со здруженијата на работодавачите, синдикатот, невладините организации и здруженијата активни на полето на еднаквите можности,		
14. Дали и на кој начин соработува со соодветните комисии на другите земји		
15. Дали Собранието при изборот на составот на работните тела и при определувањето на составот на неговите делегации за соработка со меѓународни организации и при соработка со парламентите на други држави го почитува принципот за еднакво учество на жените и мажите.		
16. Наведете ги главните проблеми со кои се соочувате во спроведувањето на родовата еднаквост и родовото одговорно буџетирање.		

⁹ "Ефективност на мерките на Владата на Република Северна Македонија за родова еднаквост и соодветни родови буџетски иницијативи".

ПРИЛОГ 5. Пример за интеграција на родовите аспекти во ревизијата на политиката за рамномерен регионален развој со посебен акцент на демографија

РАМНОМЕРЕН РЕГИОНАЛЕН РАЗВОЈ СО ПОСЕБЕН АКЦЕНТ НА ДЕМОГРАФИЈА

Политиката за рамномерен регионален развој има за цел да ги намали економските, социјалните и територијалните разлики помеѓу регионите, преку поддршка на создавање работни места, конкурентност, економски раст, подобрен квалитет на живот и одржлив развој.

Промовирањето на родовата еднаквост е важно прашање за намалување на регионалните економски и социјални диспаритети и за обезбедување на долгорочен развој на регионите. Ова е и една од клучните цели на кохезионата политика на ЕУ.

Главните аргументи во ЕУ во однос на регионалната и кохезионата политика велат дека инфраструктурата не е доволна за надминување на економските и социјалните диспаритети. Промовирање на економскиот развој и зајакнување на жените преку на пр. вработување на пазарот на трудот, високото образование, истражувањето, иновациите и претприемништвото се исто така суштински елементи на регионалниот развој.

Непрепознавањето на родовите разлики во политиките, значи дека развојните цели за раст, конкурентност и вработување не можат целосно да се постигнат. Економистите денес посочуваат дека родовата еднаквост е суштински важна за искористување на целокупниот човечки потенцијал при економскиот развој и развој на општеството во целина.

Така на пример инвестициите различно влијаат врз жените и мажите, според нивните различни позиции и улоги во општеството. Ова важи за „тврдокорните“ инфраструктурни инвестиции во објекти како што се патишта, водоводи и железници, како и за „меки“ инвестиции во развој на вештини на пазарот на труд и образование. На пример, ако ЕУ силно инвестира во сектори како што се автомобилскиот сектор, аеронаутика, инженерство, вселена, хемикалии и фармацевтски производи, постои голем ризик дека родовите јазови ќе се зголемат, бидејќи жените работници сочинуваат само 20% од работната сила во овие сектори и имаат тенденција да работат на пониско квалификувани и послабо платени работни места. Меѓутоа, ако се инвестираат ја земат предвид родовата перспектива (на пример, инвестирање и во стручна обука за жени, промовирање на иновациите, поддршка на создавање работни места, зголемување на стапките на вработеност меѓу жените и мажите и поддршка на развојот на пазарот на труд со повисоко ниво на квалификуваност, инфраструктура за згрижување деца итн), се смета дека ќе придонесат кон поголема еднаквост и ќе ја зголемат нејзината ефикасност во однос на инклузивен раст.

Оттука ревизијата за рамномерен регионален развој во однос на родовите прашања би можела да ги опфати и да ги побара следните аспекти:

ОПШТИ ПРАШАЊА

- ▶ Осврт кон актуелната состојба во регионите преку статистички податоци, стапка на активност, невработеност, вработеност, инвестиции и главни производни сектори во осум плански региони – скопскиот, вардарскиот, источниот, југозападниот, југоисточниот, пелагонискиот, полошкиот и североисточниот плански регион. Овие податоци би требало да бидат разделени по пол како основа за идните владини интервенции.
- ▶ Ако се вели дека диспаритетите што ги гледаме не се појавуваат само на ниво на региони туку присутни се и во облик на раслојување на населението, сиромаштија во неразвиените региони и енормно развиен скопски регион, што е комплетно променет со урбанистичкиот развој, анализата на состојбите треба да ги земе предвид причините
- ▶ Дали при носењето на стратешките и планските документи во делот на анализата на состојбите даден е приказ за состојбите социо-економските аспекти на мажите и жените во 8 плански региони
- ▶ Дали податоците кој се користат во приказот на состојбите во осумте плански региони се вклучени статистики, табели, графикони кој ја содржат варијаблата пол?
- ▶ Дали постои родов јаз во платите меѓу планските региони ?
- ▶ Каква е структурата по пол во однос на одливот на млади, вклучително и одливот на „мозоци“?
- ▶ Се споменуваат корисници на социјална помош. Дали е направена проценка на корисниците на социјална помош на мажи и жени ?

НОРМАТИВНА И СТРАТЕШКА РАМКА

- ▶ Дали во политиката за поттикнување на рамномерниот регионален развој, вклучително и во дел од инструментите и мерките се препознаваат економските и социјалните диспаритети кои постојат меѓу мажите и жените
- ▶ Дали е направена анализа на тенденциите во осумте плански региони за позицијата на мажите и жените на демографските податоци, пазарот на труд, сектори и дејности во кој доминантно се вклучени и едните и другите
- ▶ Ако моделот за рамномерен и одржлив развој е заснован на моделот на полицентричниот регионален развој, слично како и во ЕУ и се темели на поголемо движење на работната сила, развој на инфраструктурата и инвестиции во иновациите. Прашањето е дали политиката ја препознава работна сила низ родово-дезагрегирани податоци, односно говори во кој сектори и дејности се вклучени жените и мажите.
- ▶ Ако една од целите што треба да се постигнат со овој модел е намалување на диспаритетот помеѓу регионите на сите нивоа и спречување на демографска, економска и инфраструктурна концентрација во еден регион, прашењето е дали стратегиите за нивно надминување ги препознаваат различните потреби и интереси на жените и мажите.
- ▶ Политиките на полицентричниот развој исто така треба да поттикнуваат и да се базираат на bottom-up иницијативи и практики за соработка. Различноста на регионите во географска и во економска смисла треба да биде една од клучните точки за поврзување и соработка. Овие стратегии и политики говорат за секторите на кои најмногу се базирала економијата. Оттука прашањето е во кој сектори и дејности најмногу се застапени жените, а во кој мажите имајќи предвид дека тие сочинуваат значителен дел од неактивното население.
- ▶ Во дел од програмите за регионален економски развој на планските региони се насочени кон развој на бизнис-заедницата и можностите за отворање на нови деловни проекти и бизнис-проекти. Овие програми планираат економски мерки и стратегиски цели за поддршка на малите и средните претпријатија, индустријата, вработувањето, туризмот и поддршка на иновациите и се темели на кредитите и видовите финансирање што ги даваат банките, приватните штедилници, за, фондовите ИПА и ИПАРД за поддршка на стопанството. Клучното прашање е кој се корисниците на овие програми мерки. Колку мажи и жени се подржани со програмата, во кој сектори, дејности и со колкави финансиски средства.
- ▶ И програмите кои имаат најмал придонес во економијата, како уметност, забава и други услужни дејности треба да се разгледаат од перспектива на корисници мажи, жени и ностиели на овие дејности.
- ▶ Доколку мерките и инструментите за рамномерен регионален развој се однесува на корисници, луѓе, граѓани, дали родовите прашања биле предмет на анализа?
- ▶ Дали донесените стратешки, плански и програмски документи се темелат на докази?
- ▶ Дали импликациите на досега имплементирани мерки и инструменти за рамномерен регионален развој опфаќаат различни категории граѓани (вклучително мажи и жени) се доволно јасно елаборирани и се основа во преземањето интервенции во односната политика?

ФИНАНСИРАЊЕ

Во однос на фактичката состојба добро е да се провери:

- ▶ Од вкупно реализираните xxxx проекти во износ од xx милиони евра за што се потрошени во смисла на корисници (носителите на дејноста - мажи, жени; сектори или области на делување итн).
- ▶ Во која дејност и сектор се реализиран овие проекти ?
- ▶ Ако станува збор за инфраструктурни проекти како се утврдени приоритетите – дали имало консултативен процес со групи на корисници особено жени.
- ▶ Ова е важно прашање во смисла на тоа дали во делот на инфраструктура станува збор само за патишта или и за градинки, училишта, здравствени установи, итн ?

- ▶ Дали е направена анализа на крајните корисници (мажи, жени) и нивните потреби од долгогодишните инвестиции во регионите?
- ▶ Дали при распределбата на средства имало специфични проекти наменети за жени?

СОБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ

- ▶ Кога се проценуваат резултатите од стратегијата освен БДП се заемаат и други индикатори и рангирања, како што се: Развојниот индекс, Конкурентноста, Леснотија за правење бизнис, Индексот на човеков развој и други, кои покажуваат до кој степен посиромашните региони всушност се подобриле во однос на продуктивноста, вработувањето, квалитетот на живот, нивото на образование и додадената вредност по вработен. Сите овие индикатори даваат подлабока квалитативна перспектива на условите за живот и работа во одделните региони.
- ▶ Сепак во таквите индекси и истражувања, генералните категории како „луѓе“, „граѓани“, „корисници“ не ја прават разликата помеѓу мажите и жените. Заклучоците од таквите истражувања може да бидат парцијални. Истражувањата кој не се однесуваат директно на „популацијата“ туку на закони и политики, сепак на крајот имаат крајни корисници - мажи и жени со различни потреби и аспирации. Затоа прашањето е што можеме дополнително да направиме за да ги надминеме разликите и да поттикнеме рамномерен регионален развој имајќи ги предвид потребите на жените и мажите?
- ▶ Како Владата ги мери ефектите од преземените мерки ?
- ▶ На кој начин овие мерки ја подобриле состојбата во однос на вработувањето или зачувавањето на работното место на мажите и жените во во определени сектори?
- ▶ Како се оценети мерките од страна на корисниците? Кој инструменти се користени за мерење на задоволството на граѓаните од мерките? Дали има родово-разделена статистика?

ПРАВНА РАМКА

- ▶ **Стратегија за родова еднаквост за периодот 2022 – 2027 година;**
- ▶ **Законот за еднакви можности на жените и мажите¹⁰ (ЗЕМЖМ)** првпат беше донесен во 2006 година и понатаму беше изменет во 2012 година. ЗЕМЖМ ја дава главната правна рамка, со која се регулираат прашањата за родова еднаквост. Со него се уредуваат основните и посебните мерки за воспоставување еднакви можности за жените и мажите, како и надлежностите, задачите и обврските на субјектите одговорни за воспоставување на еднаквите можности, процедурата за утврдување нееднаков третман на жените и мажите, како и правата и должностите на Застапникот за еднакви можности на жените и мажите. Во времето на подготовката на ова Упатство се подготвува и нов **Закон за родова еднаквост**, кој се стреми кон поголема усогласеност со меѓународните стандарди, барања и директиви;
- ▶ Во 2020 година беше донесен нов **Закон за спречување и заштита од дискриминација¹¹**, што е значаен инструмент во справувањето со повеќекратната и интерсекциска дискриминација со која се соочуваат жените;
- ▶ Во 2019 година се донесе нов **Закон за социјална заштита¹²** со кој се прави реформа на целокупниот систем за социјална заштита за поефективно исполнување на потребите на граѓаните, меѓу кои особено значајно место заземаат жените и девојчињата од ранливите категории;
- ▶ Во 2021 година се донесе нов **Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство¹³** со кој се проширува системот на превенција и заштита од сите облици на родово базирано и семејно насилство, во согласност со стандардите од Истанбулската конвенција;
- ▶ **Законот за семејство¹⁴** ја одредува минималната возраст за склучување брак, родителските права и обврски, правата за раскинување брак;
- ▶ **Закон за буџети¹⁵** со кој е предвидено воведување на родово одговорно буџетирање. Имено, во делот на принципи на буџет е содржан и принципот на родова еднаквост кој подразбира родово одговорно буџетирање, односно запазување на родовата еднаквост во планирањето и извршувањето на буџетските приливи и одливи.
- ▶ Со измените на **Изборниот законик** во 2015 година¹⁶ се вовеле квота од најмалку 40% застапеност на помалку застапениот пол на листите на партиски кандидати, со тоа што на секои три места на листите најмалку едно место е за помалку застапениот пол и дополнително најмалку уште едно место на секои десет места;
- ▶ Со измените на **Законот за работни односи** во 2015 година¹⁷ се уредува еднаква плата за жените и за мажите и еднаков третман во врска со вработување, работно време, услови за работа, професионални шеми за социјално осигурување и отсуство од работа. Во време на подготовката на Упатството се изработува **нов Закон за работни односи**, кој ќе биде усогласен со Директивата за родителски права на ЕУ¹⁸ и воведување родителско отсуство за мажите;

¹⁰ Службен весник на РМ* бр. 6 од 13.1.2012 г.

¹¹ Службен весник на РСМ* бр. 258 од 30.10.2020 г.

¹² Службен весник на РСМ* бр. 104 од 23.5.2019 г.

¹³ Службен весник на РСМ* бр. 24 од 29.1.2021 г.

¹⁴ Службен весник на РМ* бр. 80/92, 9/96, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014, 104/2015 и 150/2015.

¹⁵ Службен весник на Република Северна Македонија број 203/2022

¹⁶ Закон за изменување и дополнување на Изборниот законик (Службен весник на РМ* бр. 196 од 10.11.2015 г.)

¹⁷ Службен весник на РМ* бр. 74 од 8.5.2015 г.

¹⁸ Council Directive 2010/18/EU of 8 March 2010 implementing the revised Framework Agreement on parental leave concluded by BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP and ETUC and repealing Directive 96/34/EC.

- ▶ Со **Законот за минимална плата**¹⁹ во 2017 година се намали родовиот јаз во платите со изедначување на минималната плата за работниците во текстилната, кожарската и во чевларската индустрија, каде што најголем број од вработените се жени;
- ▶ **Законот за заштита од вознемирување на работно место**²⁰, кој е во фаза на измена во времето на изработката на Упатството, има за цел „спречување и заштита од психичко и полово вознемирување на работното место [...] и обезбедување здрава работна средина“;
- ▶ Во 2019 година беше донесен нов **Закон за прекинување на бременоста**²¹ што претставува голема придобивка за репродуктивните права како постулат на почитување на основните човекови права и слободи. Дополнително, со Законот за здравствена заштита²² се гарантира пристапот до здравствена заштита за сите жени;
- ▶ Со новиот **Закон за бесплатна правна помош**²³, во опсегот на примарна правна помош, меѓу другите, се опфатени жртвите на родово базирано и семејно насилство, како и помош при постапка за упис во матична книга на родени, стекнување документи за лична идентификација и државјанство, постапка за социјална заштита и заштита на правата на децата, пензиско, инвалидско и здравствено осигурување и др;
- ▶ Нов **Закон за основно образование**²⁴ беше донесен во 2019 година, со кој се забранува секаков вид директна и индиректна дискриминација во основното образование и воспитание, се предвидуваат афирмативни мерки со цел надминување на дискриминација и промоција на еднаквост;
- ▶ Во 2018 година беа донесени измени за **Законот за учебници за основно и средно образование**²⁵ заради доуредување и допрецизирање на процедурите и на постапките за издавање и обезбедување учебници во училиштата во кои ќе нема штетни дискриминаторски и стереотипни содржини;
- ▶ **Законот за аудио и аудиовизуелни услуги**²⁶ посветува посебно внимание кон правична родова и етничка застапеност во телата за носење медиумски одлуки. Со измените од 2018 година, Законот превенира, меѓу другото, дискриминација во медиумите врз основа на пол, род, сексуална ориентација, родов идентитет и припадност на маргинализирана група;
- ▶ **Кривичниот законик**²⁷ во дела казниви со затвор и други мерки опфаќа семејно насилство, силување и други видови родово базирано насилство. Во периодот на подготовка на Упатството се работи на измена на Кривичниот законик во насока на усогласување со Истанбулската конвенција и опфаќање нови инкриминации во однос на насилството врз жените.

¹⁹ Службен весник на РМ* бр. 11/2012, 30/2014, 180/2014, 81/2015, 129/2015 и 132/2017

²⁰ Службен весник на РМ* бр. 79 од 31.5.2013 г.

²¹ Службен весник на РСМ* бр. 101 од 22.5.2019 г.

²² Службен весник на РМ* бр. 37/2016, пречистен текст.

²³ Службен весник на РСМ* бр. 101 од 22.5.2019 г.

²⁴ Службен весник на РСМ* бр. 161 од 5.8.2019 г.

²⁵ Службен весник на РМ* бр. 98/2008, 99/2009, 83/2010, 36/2011, 135/2011, 46/2012, 24/2013, 120/2013, 29/2014, 146/2015, 217/2015, 30/2016 и 21/2018.

²⁶ Службен весник на РМ* бр. 184/13 и 13/14, 44/14, 101/14, 132/14, 142/16, 132/17, 168/18, 248/18, 27/19 и „Службен весник на РСМ* бр. 42/20.

²⁷ Службен весник на РМ* бр. 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14 и 132/14.

